

SYSTEMY DRONÓW BOJOWYCH

ANALIZA PROBLEMÓW
I ODPOWIEDŹ
SPOŁECZEŃSTWA
OBYWATELSKIEGO

Kaja Kowalczewska i Jacek Kowalewski
redakcja naukowa

Fundacja Inicjatywa na rzecz
Międzynarodowego Prawa Karnego i Praw Człowieka
w Europie Środkowej i Wschodniej

ICLHR
Initiative

Wydawnictwo Naukowe
SCHOLAR

SYSTEMY DRONÓW BOJOWYCH

ANALIZA PROBLEMÓW
I ODPOWIEDŹ
SPOŁECZEŃSTWA
OBYWATELSKIEGO

Kaja Kowalczewska i Jacek Kowalewski
redakcja naukowa

Fundacja Inicjatywa na rzecz
Międzynarodowego Prawa Karnego i Praw Człowieka
w Europie Środkowej i Wschodniej

Wydawnictwo Naukowe
SCHOLAR

Warszawa 2015

Recenzja

prof. dr hab. *Roman Kuźniar*

Redaktor prowadząca

Lidia Męzińska

Redakcja i korekta

Anna Kaniewska

Adaptacja okładki

Katarzyna Juras na podstawie projektu studia graficznego MANTO w Krakowie

Na okładce wykorzystano zdjęcie sierż. Rossa Tilly’ego

Źródło: <http://www.defenceimagery.mod.uk/fotoweb/fwbin/download.dll/45153802.jpg>
(licencja OpenGL v1.0)

Opracowanie hiperlinków PURL i rekordów w bazie Legal Tools Database

Agata Odrobińska

Copyright © 2015 by

Fundacja Inicjatywa na rzecz Międzynarodowego Prawa Karnego
i Praw Człowieka w Europie Środkowej i Wschodniej (Inicjatywa ICLHR)
www.iclhr.org

Projekt „Społeczeństwo obywatelskie wobec rozwoju polskich bojowych bezzałogowców”
realizowany w ramach programu Obywatele dla Demokracji,
finansowanego z Funduszy Europejskiego Obszaru Gospodarczego.

ISBN 978-83-7383-775-1

DOI 10.7366/9788373837751

Niniejsza publikacja jest dostępna pod adresem PURL
<https://www.legal-tools.org/doc/90ffec/>

Spis treści

Wstęp	7
[Introduction]	
<i>Błażej Sajduk</i>	
Problem walki na odległość w perspektywie historycznej, społecznej i etycznej	16
[Historical, social and ethical perspectives on remote warfare]	
<i>Wojciech Jerzy Bober</i>	
Czy korzystanie z bojowych bezzałogowych pojazdów latających jest moralnie problematyczne?	32
[Is military use of armed drones morally problematic?]	
<i>Mateusz Piątkowski</i>	
Analiza porównawcza regulacji prawnych w zakresie SBBPL w kontekście międzynarodowych standardów ochrony praw człowieka	48
[A comparative analysis of legal regulations on systems of unmanned armed drones in the context of international human rights law]	
<i>Lena Marcinowska, Maciej Zych, Rafał Kuchta</i>	
Zarys regulacji systemów bojowych bezzałogowych pojazdów latających w prawie polskim.	103
[An outline of Polish regulations on unmanned combat aerial vehicles]	
<i>Beata Faracik</i>	
Drony – perspektywa CSR.	150
[Drones: A CSR perspective]	
<i>Piotr Łubiński</i>	
Ku zwiększonej autonomiczności. Postępująca autonomiczność kluczowych procesów decyzyjnych w systemach bojowych	177
[Into greater autonomy. Autonomization of critical decisions in weapon systems]	

Grzegorz Trzeciak

Podjmowanie decyzji o ataku z bezzałogowego statku powietrznego
oraz funkcjonowanie personelu

w warunkach prowadzenia walki na odległość 199
[UCAV decision-making process and crews functioning in face
of remote warfare]

Konkurs na esej 217

Błażej Kolański, Krajobraz wygodnego zabijania 218

Monika Utracka, Sztuczna inteligencja i robotyzacja pola walki –
czy musimy mieć kontrolę nad decyzjami o zabijaniu ludzi? 221

Stanowisko Koalicji SBBPL 225

Abstracts 230

Noty o autorach 234

Beata Faracik

Drony – perspektywa CSR

Prace nad rozwojem zdalnie sterowanych bezzałogowych pojazdów latających¹ o różnym przeznaczeniu prowadzone były już od późnych lat 30.² Jednak dopiero w ostatniej dekadzie, w wyniku zintensyfikowanych doniesień prasowych o ich użyciu w celach bojowych, a szczególnie przypadkach (niezamierzonych) zabójstw osób cywilnych³, rozwoju potencjału wojskowego szeregu państw w tym

---

¹ W niniejszym artykule określenia „bezzałogowe pojazdy latające” (w skrócie BPL) oraz „drony” są stosowane wymiennie i odnoszą się do wszystkich rodzajów systemów zdalnie pilotowanych bezzałogowych statków powietrznych, niezależnie od tego, czy ich przeznaczenie jest wojskowe czy cywilne. W sytuacji gdy określone stwierdzenie będzie się odnosić wyłącznie do BPL o przeznaczeniu wojskowym, użyte będzie określenie „systemy bojowych bezzałogowych pojazdów latających”, w skrócie SBBPL, lub „systemy dronów bojowych”, w skrócie SDB. Rozważania zawarte w artykule nie odnoszą się do całkowicie autonomicznych SBBPL, chyba że w treści wyraźnie stwierdzono inaczej.

² I. Griek, A. Van der Linden, T. Berkleef, *Drones & Human Rights: Emerging Issues for Investors*, maj 2014, <http://www.sustainalytics.com/node/1937/lightbox2> (dostęp: 14.06.2015); M. Kuritzky, *Flying High: The Human Rights Implications of Investing in Drones; Corporate Social Responsibility and the Law Blog*, Foley Hoag LLP, 6 stycznia 2015 r., <http://www.csrandthelaw.com/2015/01/06/flying-high-the-human-rights-implications-of-investing-in-drones/> (dostęp: 12.08.2015).

³ Choć o zabójstwach osób niebędących kombatanami prasa światowa rozpisywała się szczególnie przy okazji przypadkowego zabicia zakładników narodowości amerykańskiej i włoskiej w trakcie ataku, którego celem byli wojownicy Al-Kaidy (np.: P. Lewis, S. Ackerman, J. Boone, „Obama regrets drone strike that killed hostages but hails US for transparency”, *The Guardian*, 23 kwietnia 2015 r., <http://www.theguardian.com/world/2015/apr/23/us-drone-strike-killed-american-italian-al-qaida> (dostęp: 20.08.2015), czy ataku na orszak ślubny w Jemenie (np. „U.S. drone strike hits convoy headed to wedding party in Yemen, killing at least 13, officials say”, *The Huffington Post*, 12 grudnia 2013 r., http://www.huffingtonpost.com/2013/12/12/us-drone-strike-wedding-party-yemen_n_4434127.html, dostęp: 20.08.2015), Bureau of Investigative Journalism szacuje, że w latach 2004–2015 w wyniku ataków dronów tylko na terytorium Pakistanu zginęło od 423 do 965 cywilów. Organizacja udostępnia na swojej stronie także szacunkowe dane dotyczące ataków dokonanych za pomocą dronów na terenie Jemenu, Somalii i Afganistanu, w tym dane dotyczące liczby śmiertelnych ofiar cywilnych (dane za: The Bureau of Investigative Journalism, *Covert Drone War Investigation*, <https://www.thebureauinvestigates.com/category/projects/drones/drones-graphs>, dostęp: 20.08.2015).

zakresie⁴, jak również w związku z coraz większym zainteresowaniem rozwojem rynku bezzałogowych pojazdów latających o przeznaczeniu cywilnym, stały się one przedmiotem zainteresowania i obserwacji organizacji pozarządowych, a także ożywionych dyskusji na forum organizacji międzynarodowych⁵, instytucji krajowych oraz w salach sądowych.

Mimo kontrowersji i krytycznych opinii dotyczących użycia i produkcji BPL, a szczególnie SBBPL o przeznaczeniu bojowym, oraz rozwoju w pełni autonomicznych bojowych bezzałogowych pojazdów latających zdolnych samodzielnie dokonywać wyboru celu ataku⁶, szereg państw, w tym Polska, upatruje w produkcji BPL – przeznaczonych do celów zarówno cywilnych, jak i wojskowych – szansę na rozwój

---

⁴ G. Taylor, „U.S. intelligence warily watches for threats to U.S. now that 87 nations possess drones”, *The Washington Times*, 10 listopada 2013 r., <http://www.washingtontimes.com/news/2013/nov/10/skys-the-limit-for-wide-wild-world-of-drones/?page=all> (dostęp: 19.08.2015).

⁵ Na przykład w latach 2013 i 2014 zagrożeniom, ryzyku i konsekwencjom związanym z SBBPL poświęcili wiele uwagi w swoich sprawozdaniach dla Zgromadzenia Ogólnego ONZ oraz Rady Praw Człowieka ONZ Specjalny Sprawozdawca ONZ ds. propagowania i ochrony praw człowieka i wolności podstawowych w warunkach walki z terroryzmem Ben Emmerson oraz Specjalny Sprawozdawca ONZ ds. egzekucji prowadzonych w trybie pozasądowym, przyspieszonym i arbitralnym Christof Heyns, zob. np.: Ch. Heyns, *Report of the Special Rapporteur on Extrajudicial, Summary or Arbitrary Executions (A/HRC/23/47)*, 9 kwietnia 2013 r., PURL: <https://www.legal-tools.org/doc/6eac8a/>; Ch. Heyns, *Report of the Special Rapporteur on Extrajudicial, Summary or Arbitrary Executions (A/68/382)*, 13 września 2013 r., PURL: <https://www.legal-tools.org/doc/e3c097/>; B. Emmerson, *Report of The Special Rapporteur on The Promotion and Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms While Countering Terrorism (A/68/389)*, 18 września 2013 r., PURL: <https://www.legal-tools.org/doc/b7065c/>; B. Emmerson, *Report of the Special Rapporteur on the Promotion and Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms while Countering Terrorism (A/HRC/25/59)*, 10 marca 2014 r., PURL: <https://www.legal-tools.org/doc/8e454a/>.

⁶ Na przykład: Amnesty International, *United States of America 'Targeted Killing' Policies Violate the Right to Life*, czerwiec 2012, <http://www.amnestyusa.org/research/reports/usa-targeted-killing-policies-violate-the-right-to-life> (dostęp: 20.08.2015), PURL: <https://www.legal-tools.org/doc/00e564/>; Human Rights Watch, *Loosing Humanity: The Case Against Killer Robots*, listopad 2012, <https://www.hrw.org/report/2012/11/19/losing-humanity/case-against-killer-robots> (dostęp: 20.08.2015), PURL: <https://www.legal-tools.org/doc/981d61/>; International Crisis Group, *Drones: Myths and Reality in Pakistan*, Asia Report No. 247, 21 maja 2013 r., <http://www.crisisgroup.org/en/regions/asia/south-asia/pakistan/247-drones-myths-and-reality-in-pakistan.aspx> (dostęp: 20.08.2015), PURL: <https://www.legal-tools.org/doc/d147f0/>; Drone Wars UK, *Drone Wars Briefing: Examining the Growing Threat of Unmanned Warfare*, styczeń 2012. Warto także zwrócić uwagę na kampanię społeczną „The Campaign to Stop Killer Robots” (<http://www.stopkillerrobots.org/2015/07/aicall/>, dostęp: 20.08.2015), wzywającą do wprowadzenia zakazu rozwoju i produkcji w pełni autonomicznych bezzałogowych systemów latających o przeznaczeniu bojowym; oraz apel o tym samym przekazie ponad tysiąca naukowców zajmujących się rozwojem sztucznej inteligencji, jak również wybitnych naukowców zajmujących się innymi, często pokrewnymi dziedzinami, jaki ogłoszono 28 lipca 2015 r. podczas otwarcia dorocznej konferencji International Joint Conference on Artificial Intelligence (IJCAI-2015, <http://ijcai-15.org/>). Tekst jest dostępny na http://futureoflife.org/AI/open_letter_autonomous_weapons (dostęp: 21.08.2015).

technologiczny i zwiększenie konkurencyjności swojego przemysłu, a dodatkowo w produkcji SBBPL – także szansę na zwiększenie swojego potencjału wojskowego i obronnego⁷. Również w Unii Europejskiej panuje przekonanie, że opanowanie technologii zdalnie sterowanych bezzałogowych pojazdów latających będzie miało kluczowe znaczenie dla konkurencyjności europejskiego przemysłu lotniczego, który aktualnie zdominowany jest przez Stany Zjednoczone i Izrael, wykorzystujące wiedzę dotyczącą dużych wojskowych SBBPL do rozwoju produktów przeznaczonych do użytku cywilnego, oraz że stworzenie silnego wspólnego rynku UE jest niezbędne, aby zapewnić europejskiemu przemysłowi solidne podstawy do konkurowania na poziomie globalnym w tym sektorze⁸.

Zważywszy na stopień, w jakim już teraz BPL są wykorzystywane do celów cywilnych (np. w ramach rolnictwa precyzyjnego, aby zwiększyć skuteczność i zoptymalizować czas stosowania nawozów lub środków owadobójczych; kontrola bezpieczeństwa infrastruktury, takiej jak tory, tamy, wały bądź sieci energetyczne; stosowanie BPL na potrzeby zarządzania kryzysowego, np. do wykonywania przelotów nad zalanymi terenami lub wspierania akcji przeciwpożarowych⁹), przewi-

---

⁷ Na przykład uzasadniając potrzebę powstania polskiego Narodowego Programu Bezzałogowców, wskazywano, że „przy wykorzystaniu bezzałogowców w obszarze bezpieczeństwa, kluczową sprawą są własne informatyczne systemy kierowania i zarządzania nimi – »panowanie kryptograficzne«”, bez których w ocenie wojskowych nie można w pełni polegać na używanym wyposażeniu. Dlatego uznano za niezbędne, by Polska, wykorzystując SBBPL w dziedzinie bezpieczeństwa, posiadała do nich własne kody źródłowe, co oznacza, że muszą być one krajowej produkcji, w przeciwnym razie, jak podkreślano, „staniemy się ubezwłasnowolnieni w dysponowaniu takim sprzętem” (więcej: Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, *Potrzebny Narodowy Program Bezzałogowców*, <http://www.bbn.gov.pl/pl/wydarzenia/5375.Potrzebny-Narodowy-Program-Bezzałogowcow.html>, opublikowano 20.03.2014 r., dostęp: 16.08.2015). Logicznym działaniem z tego punktu widzenia jest także podpisanie w 2014 r. przez Polskę, wraz z sześcioma innymi krajami Unii Europejskiej, z Europejską Agencją Obrony listu intencyjnego, dotyczącego rozwoju wspólnych zdolności bojowych w zakresie bezzałogowych statków powietrznych.

⁸ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego i Rady COM(2014)207: *Nowa era w dziedzinach lotnictwa. Otwarcie rynku lotniczego na cywilne wykorzystanie systemów zdalnie pilotowanych statków powietrznych w bezpieczny i zrównoważony sposób*, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52014DC0207> (dostęp: 18.08.2015). Warto dodać, że dokument ten stanowi rezultat kilkuletnich prac i konsultacji, dla których punkt wyjścia wyznaczał tzw. Staff Working Document, *Towards a European Strategy for the Development of Civil Applications of Remotely Piloted Aircraft Systems (RPAS)*, (SWD(2012)259), [https://circabc.europa.eu/sd/a/3a6d53da-0197-4fa7-8c90-01637cb57055/Commission%20Staff%20Working%20Document%20\(SWD\(2012\)259\)%20-%20Towards%20a%20European%20strategy%20for%20the%20development%20of%20civil%20applications%20of%20Remotely%20Piloted%20Aircraft%20Systems%20\(RPAS\).pdf](https://circabc.europa.eu/sd/a/3a6d53da-0197-4fa7-8c90-01637cb57055/Commission%20Staff%20Working%20Document%20(SWD(2012)259)%20-%20Towards%20a%20European%20strategy%20for%20the%20development%20of%20civil%20applications%20of%20Remotely%20Piloted%20Aircraft%20Systems%20(RPAS).pdf) (dostęp: 15.06.2015). Więcej informacji o działaniach ustawodawczych i polityce Unii Europejskiej dotyczącej technologii BPL znajduje się na stronie Komisji Europejskiej: http://ec.europa.eu/growth/sectors/aeronautics/rpas/index_en.htm (dostęp: 16.08.2015).

⁹ J. Cohen, „Drone spy plane helps fight California fires”, *Science (New Series)* 2007, t. 318, nr 5851, s. 727, <http://www.jstor.org/stable/20051472> (dostęp: 16.08.2015).

duje się bowiem, że w coraz większym stopniu będą one wpływać na nasze życie codzienne i, szczególnie w połączeniu z innymi technologiami, takimi jak precyzyjne pozycjonowanie, przyczynią się do rozwoju szerokiej gamy różnorodnych usług¹⁰ oraz będą służyć jako wsparcie dla innych technologii, takich jak telekomunikacja – w sytuacjach zarządzania kryzysowego lub jako środek dynamicznego zwiększenia przepustowości sieci¹¹. To zaś oznacza, że sektor ten ma szansę przynosić na tyle duże dochody, by stać się motorem napędowym przemysłu wytwórczego i przyczynić do zwiększenia konkurencyjności całej gospodarki europejskiej¹². W gronie państw europejskich, które w rozwoju produkcji BPL widzą „unikatową szansę skoku generacyjnego” dla przemysłu i potencjału badawczo-produkcyjnego oraz ich innowacyjności i które podejmują powoli działania dotyczące regulacji kwestii związanych z BPL, jest Polska, która według szefa BBN ma szansę stać się wiodącym producentem systemów bezzałogowych różnych klas i typów¹³. O ile jednak Komunikat Komisji Europejskiej COM(2014)207: *Nowa era w dziejach lotnictwa. Otwarcie rynku lotniczego na cywilne wykorzystanie systemów zdalnie pilotowanych statków powietrznych w bezpieczny i zrównoważony sposób* odnosi się do rozwoju BPL o przeznaczeniu cywilnym, o tyle dla decyzji o rozwoju krajowego planu rozwoju BPL istotne znaczenie ma kwestia zapewnienia dostępu do własnych kodów źródłowych – informatycznych systemów kierowania i zarządzania SBBPL, bez których w ocenie wojskowych nie można w pełni polegać na używanym wyposażeniu, co przekłada się na poziom obronności państwa.

Jeśli spojrzymy na produkcję BPL wyłącznie od strony potencjalnych zysków finansowych, trudno się dziwić entuzjazmowi, z jakim państwa podchodzą do rozwoju technologii BPL. Jak wynika z opublikowanego w 2014 roku raportu Teal Group, szacuje się, że wydatki na BPL w ciągu najbliższej dekady niemal się podwoją z obecnych 6,4 miliarda USD rocznie do ok. 11,5 miliarda USD rocznie, osiągając poziom ok. 91 miliardów USD w ciągu następnych 10 lat, przy czym w tym

---

¹⁰ Jednym z najbardziej znanych przykładów usług, jakie mogłyby być świadczone za pośrednictwem dronów, jest np. dostawa przesyłek i zamówień – już w 2014 r. o zgodę na testowanie modeli dronów, które miałyby w przyszłości dostarczać zamówienia do klientów firmy w ramach usługi Prime Air Service, wystąpiła do amerykańskiej Federal Aviation Agency firma Amazon. Więcej: J. Vijayan, „Amazon’s efforts to test drones for package delivery gain support”, *Computerworld*, 27 sierpnia 2014 r., <http://www.computerworld.com/article/2599405/emerging-technology/amazons-efforts-to-test-drones-for-package-delivery-gain-support.html> (dostęp: 12.08.2015); J. Ribeiro, „Amazon seeks U.S. exemption to test delivery drones”, *Computerworld*, 11 lipca 2014 r., <http://www.computerworld.com/article/2489859/e-commerce/amazon-seeks-u-s--exemption-to-test-delivery-drones.html> (dostęp: 12.08.2015).

¹¹ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego i Rady COM(2014)207: *Nowa era w dziejach lotnictwa...*, op. cit.

¹² Ibidem.

¹³ Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, *Potrzebny Narodowy Program Bezzałogowców*, op. cit.

okresie przewidywany jest wzrost wydatków na BPL o przeznaczeniu cywilnym do 14% rynku pod koniec tejże dziesięcioletniej prognozy (w stosunku do uśrednionych 11% na przestrzeni dekady)¹⁴. Nie dziwi zatem, że entuzjazm ten podziela także wielu inwestorów, zarządzających funduszami zarówno prywatnymi, jak i publicznymi.

Aby jednak rozwój cywilnego rynku BPL stał się możliwy, niezbędne jest wyznaczenie odpowiednich ram prawnych zapewniających pewność i stabilność konieczną przy podejmowaniu decyzji inwestycyjnych, gwarantujących bezpieczeństwo zarówno w ruchu powietrznym, jak i na ziemi oraz ochronę praw człowieka, w tym prawa do prywatności, jak również poszanowanie innych praw. Dlatego najpierw w *Roadmap for the integration of civil RPAS into the European Aviation System*¹⁵, a następnie w komunikacie *Nowa era w dziejach lotnictwa. Otwarcie rynku lotniczego na cywilne wykorzystanie systemów zdalnie pilotowanych statków powietrznych w bezpieczny i zrównoważony sposób* Komisja Europejska podkreśliła potrzebę wypracowania europejskiej strategii i regulacji odnoszących się do BPL, tak aby tworzeniu wspólnego rynku oraz silnego i konkurencyjnego przemysłu produkcyjno-usługowego w tym sektorze oraz stopniowemu włączaniu BPL do przestrzeni powietrznej, począwszy od 2016 r., towarzyszyła „odpowiednia debata publiczna na temat rozwoju środków, która rozwieje obawy społeczne, dotyczące między innymi bezpieczeństwa, ochrony prywatności i danych, odpowiedzialności cywilnej oraz ubezpieczeń bądź ochrony”¹⁶, a co za tym idzie, wypracowanie odpowiednich ram prawnych zapewniających bezpieczeństwo oraz chroniących podstawowe prawa i wartości, w tym prawa człowieka¹⁷. Nie tylko

---

¹⁴ Teal Group Corporation, *Teal Group Predicts Worldwide UAV Market Will Total \$91 Billion in Its 2014 UAV Market Profile and Forecast*, 17 lipca 2014 r., <http://www.tealgroup.com/index.php/about-teal-group-corporation/press-releases/118-2014-uav-press-release> (dostęp: 20.08.2015). Należy dodać, że aktualnie UE pozostaje w tyle za USA i Izraelem, jeśli chodzi o rozwój technologii BPL. Na 1708 różnych rodzajów zarejestrowanych BPL na świecie jedynie 566 jest zarejestrowanych w Europie. Podobnie jedynie 176 z 471 producentów BPL ma siedzibę w Europie. Dane za: UVS International Association, *RPAS: The Global Perspective*, 2013.

¹⁵ *Roadmap for the Integration of Civil RPAS into the European Aviation System*. Final Report from the European RPAS Steering Group, 2013, <http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/10484/attachments/1/translations/en/renditions/native> (dostęp: 14.06.2015).

¹⁶ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego i Rady COM(2014)207: *Nowa era w dziejach lotnictwa...*, op. cit.

¹⁷ Warto przypomnieć, że obowiązek zapewnienia przez państwa przestrzegania praw człowieka przed ich naruszeniem przez strony trzecie, w tym przedsiębiorstwa, wynika m.in. z ratyfikowanych przez państwa umów międzynarodowych w zakresie praw człowieka. O obowiązku tym przypominają m.in. ciała traktatowe ONZ, np. Komitet Praw Dziecka opracował *General comment No. 16 (2013) on State obligations regarding the impact of the business sector on children's rights (CRC/C/GC/16*, 17.04.2013, http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/GC/CRC-C-GC-16_en.doc), PURL: <https://www.legal-tools.org/doc/baaae9/>. Prace nad analogicznym dokumentem prowadzone są także przez Komitet Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych.

bowiem SBBPL stanowią zagrożenie dla życia i zdrowia ludzi. Także nieprawidłowe i lekkomyślne, a czasem celowe użycie BPL może stwarzać zagrożenie dla osób cywilnych i mienia. Na przykład zderzenie nawet niewielkiego drona cywilnego, przeznaczonego do robienia zdjęć z powietrza, z lądującym samolotem może doprowadzić do katastrofy w ruchu lotniczym¹⁸. Stąd potrzeba uregulowania szeregu kwestii, od określenia dozwolonego pułapu, na jaki mogą się wznosić drony, zakreślenia obszarów i obiektów, nad którymi nie wolno im latać, po wprowadzenie „prawa jazdy” na drony (np. w Polsce są to świadectwa kwalifikacji operatora bezzałogowego statku powietrznego wydawane przez Prezesa Urzędu Lotnictwa Cywilnego, po zdaniu państwowego egzaminu praktycznego i teoretycznego przed egzaminatorem Lotniczej Komisji Egzaminacyjnej) i innych regulacji.

Dla odpowiedzialnych inwestorów jednak same, choćby bardzo precyzyjnie zakreślone ramy prawne to zaledwie jeden z elementów, jakie, oprócz kwestii finansowych i oczekiwanej stopy zwrotu z inwestycji, muszą wziąć pod uwagę, rozważając decyzję o inwestycji w technologię BPL. Powinni oni bowiem także uwzględnić ryzyko – społeczne i prawne – na jakie się narażają, jeśli ich działanie będzie nieetyczne i nieodpowiedzialne, lub też postrzegane jako takie, oraz to, czy potencjalne negatywne konsekwencje nie przyniosą większych strat finansowych i wizerunkowych niż zyski finansowe z danej inwestycji. Coraz prężniej rozwijający się trend odpowiedzialnych inwestycji (*socially responsible investment*) zaczyna bowiem powoli oddziaływać także na mainstreamowych inwestorów, co idzie zresztą w parze z coraz liczniejszymi regulacjami dotyczącymi obowiązkowego raportowania przynajmniej niektórych informacji niefinansowych przez firmy.

Choć w Polsce nie obowiązują żadne regulacje, które wymuszałyby na inwestorach uwzględnianie czynników pozafinansowych w podejmowaniu decyzji inwestycyjnych¹⁹, inwestorzy powinni zatem poważnie rozważyć pozytywne i negatywne aspekty związane z decyzją o ew. inwestycji w firmę produkującą technologie BSL/SBBPL, z kilku powodów:

- 1) bez należytej oceny potencjalnego negatywnego wpływu na realizację praw człowieka produktu lub usługi, który pojawił się m.in. w wyniku zaangażowania finansowego inwestora, trudno mówić o dochowaniu przezeń należytej staranności w zakresie praw człowieka (tzw. *human rights due diligence*) stanowiącej element odpowiedzialności firmy za poszanowanie praw człowieka w jego relacjach biznesowych, o czym mowa w Wytycznych ONZ dotyczących biznesu i praw człowieka²⁰;

¹⁸ Zob. np. S. Kosieliński, „Nadchodzą drony”, *Polityka* 2015, nr 31, s. 30–31.

¹⁹ R. Sroka (red.), *Budowanie wartości spółki poprzez raportowanie danych pozafinansowych ESG*, Stowarzyszenie Emitentów Giełdowych, Warszawa, listopad 2012, s. 102.

²⁰ Special Representative on Business and Human Rights, United Nations Guiding Principles on Business and Human Rights: Implementing the United Nations „Protect, Respect and Remedy”

- 2) nadal niejasne i fragmentaryczne są ramy prawne regulujące użycie BPL i SBBPL, przy jednoczesnym dużym zagrożeniu ze strony dronów wywiadowczych/obserwacyjnych czy na skutek zbierania danych dla prawa do prywatności oraz innych praw człowieka i fundamentalnych wolności. Choć bowiem na świecie²¹, w tym w Unii Europejskiej, były i są podejmowane działania w celu uspokojenia obaw dotyczących braku adekwatnych regulacji, nadal brak kompleksowych rozwiązań lub pojawiają się one zdecydowanie zbyt wolno;
- 3) podatność dronów – podobnie jak innych technologii opartych na rozwiązaniach IT – na „hakowanie” może zniweczyć wszelkie działania mające na celu zapewnienie odpowiedniego przechowywania danych „na dronie” czy też skutkować modyfikacją jego przeznaczenia i doprowadzić do naruszenia praw osób trzecich.

Zgodnie z przyjętymi w 2011 roku przez Radę Praw Człowieka ONZ *Wytycznymi ONZ dotyczącymi biznesu i praw człowieka*²² inwestorzy, tak jak i inne przedsiębiorstwa, mają obowiązek tak prowadzić swoją działalność, aby nie powodować negatywnego wpływu na realizację praw człowieka innych podmiotów, a jeśli taki wpływ jest nie do uniknięcia, należy zminimalizować ów negatywny wpływ na otoczenie²³. W praktyce oznacza to m.in. odpowiedzialny dobór partnerów biznesowych spełniających określone standardy, w tym zapewniających poszanowanie praw człowieka w zakresie swojej działalności gospodarczej. Czy takim odpowiedzialnym partnerem może być producent BPL, a szczególnie SBBPL?

Společnie odpowiedzialny producent SBBPL/BPL – oksymoron?

Rozważania zawarte w niniejszym artykule odnoszą się do producentów zarówno BPL, jak i SBBPL. Dlaczego, skoro ograniczenie rozważań do społecznej

---

Framework, adopted by the United Nations Human Rights Council, UN Doc. A/HRC/17/31 (June 2011); wersja polska: *Wytyczne dotyczące biznesu i praw człowieka. Wdrażanie Dokumentu Ramowego ONZ „Chronić, Szanować i Naprawiać”*, Polski Instytut Praw Człowieka i Biznesu, Częstochowa 2014, http://pihrb.org/wp-content/uploads/2014/10/Wytyczne-ONZ-UNGPs-BHR-PL_web_PiHRB.pdf (dalej cytowane jako: *Wytyczne ONZ dot. biznesu i praw człowieka*), PURL: <https://www.legal-tools.org/doc/2865f0/>. Należy także odnotować, że polska administracja planuje rozpoczęcie jesienią 2015 r. procesu wypracowania Krajowego Planu Działania na rzecz praw człowieka i biznesu, którego celem jest zapewnienie wdrożenia i realizacji *Wytycznych ONZ dot. biznesu i praw człowieka*. Zob.: Odpowiedź MSZ z dnia 2 lipca 2015 r. na apel organizacji pozarządowych, archiwum: Polski Instytut Praw Człowieka i Biznesu, dostępna on-line: http://pihrb.org/wp-content/uploads/2015/07/odpowiedz_MSZ_na_apel_30_organizacji_ws_NAP_on_BHR.pdf (dostęp: 15.08.2015).

²¹ W 2013 r. stan Idaho w USA wprowadził przepisy wymagające pozyskania nakazu sądowego w celu użycia dronów przez służby porządkowe oraz wytyczne dot. użycia BPL przez prywatnych użytkowników. W jego ślady poszła większość stanów USA.

²² *Wytyczne ONZ dot. biznesu i praw człowieka...*, op. cit.

²³ *Wytyczna nr 11, Wytyczne ONZ dot. biznesu i praw człowieka...*, op. cit.

odpowiedzialności producentów SBBPL, a więc *de facto* broni, dałoby zapewne bardziej jednoznaczne wnioski niż rozważania odnoszące się do odpowiedzialności producentów dronów, zarówno wojskowych, jak i cywilnych? Analogicznie bowiem jak w przypadku producentów innych rodzajów broni, która umożliwia przestrzeganie zasad prawa humanitarnego czy praw człowieka, i podmiotów finansujących ich produkcję, producenci SBBPL wymykaliby się ocenie z punktu widzenia społecznej odpowiedzialności z trzech powodów:

- 1) postrzegania producentów broni bardziej jako swego rodzaju „agentów” państwa, ze względu na ich znaczenie dla zapewnienia bezpieczeństwa kraju i jego suwerenności (domniemanie, że celem produktu jest zapewnienie wyższej wartości – bezpieczeństwa kraju, a nie generowanie zysku), niż jako niezależne podmioty odpowiedzialne za szkody i krzywdy powstałe w wyniku użycia ich produktu;
- 2) przekonania, że produkcja broni, ze względu na jej znaczenie dla bezpieczeństwa kraju, wymaga większej ostrożności w ujawnianiu informacji dotyczących tego sektora (czytaj: mniejszej przejrzystości) niż w przypadku innych branż; oraz
- 3) *de facto* uniemożliwiającej obiektywizm, podwójnej roli państwa jako z jednej strony głównego zleceniodawcy, a z drugiej jako regulatora²⁴.

Z kolei produkcji broni (w tym SBBPL), która nie umożliwia przestrzegania zasad prawa humanitarnego czy praw człowieka, niezależnie od tego, czy państwo uznaje taką działalność gospodarczą za legalną czy nie, nie można uznać za społecznie odpowiedzialną działalność gospodarczą. Rzeczywistość jednak jest jeszcze bardziej skomplikowana i wymyka się czarno-białym ocenom. Czy to samo można bowiem powiedzieć o producencie SBBPL, którego produkt spełnia parametry techniczne umożliwiające przeprowadzenie ataków z poszanowaniem zasady humanitaryzmu i rozróżniania, proporcjonalnych względem celu, jaki ma być dzięki nim osiągnięty, a który jednocześnie zapewnia własną, niezależną, bezpieczną technologię obronną państwu, w którym ma siedzibę? Już teraz pojawiają się sygnały, że niejednokrotnie spowodowanie śmierci lub utraty zdrowia osób cywilnych w wyniku ataku przeprowadzonego przy użyciu SBBPL było efektem nie tyle nieodpowiednich parametrów technicznych czy wadliwości produktu, ile raczej niewystarczającego przeszkolenia ich operatorów czy też niedostatecznego zaplecza analitycznego

---

²⁴ N.A.J. Taylor, „The paradox of a ‘responsible’ arms maker. The negative impact of arms manufacture calls for a closer look at corporate social responsibility”, AlJazeera, Opinion, 17 grudnia 2011 r., <http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2011/12/201112614332734768.html> (dostęp: 12.08.2015). Co ciekawe, częściowo na podstawie odwrotnej oceny sytuacji i siły politycznej producentów broni odmawia się im uznania za społecznie odpowiedzialne firmy. Edmund F. Byrne argumentuje, że amerykańscy producenci broni nie dość, że nie spełniają wymogów CSR dot. ochrony środowiska, oddziaływania na społeczeństwo, zyskowności i użycia siły politycznej, to wbrew twierdzeniu innych autorów nie może ich usprawiedliwiać fakt, że ich produkty są kluczowe dla zapewniania obronności kraju, ponieważ *de facto* są oni niezależnymi podmiotami o znacznej sile politycznej. E.F. Byrne, „Assessing arms makers’ corporate social responsibility”, *Journal of Business Ethics* 2007, nr 74, s. 201–217.

i kadrowego, które pozwoliłoby zapewnić adekwatną analizę w odpowiednim czasie ogromnej ilości danych przesyłanych przez drony²⁵. Czy w takiej sytuacji odpowiedzialność spoczywa po stronie producenta, czy jednak państwa, które nie zadbało o odpowiednie przeszkolenie kadry oraz nie zapewniło stosownej do rodzaju zadania liczby pracowników?

Stosując „tradycyjne” określenie, uznalibyśmy firmę produkującą broń, w tym SBBPL, za działającą w tzw. kontrowersyjnej branży. Mogłoby to stanowić punkt wyjścia do rozważań na temat tego, czy firmę produkującą SBBPL o przeznaczeniu bojowym, z definicji wykorzystywaną do zabijania ludzi, uznać za mniej odpowiedzialną od firm z innych branż kontrowersyjnych, np. produkujących różne rodzaje broni konwencjonalnej, czy też producentów papierosów bądź innych wyrobów tytoniowych, chociaż na temat ich szkodliwości dla życia i zdrowia napisano już tomy, a sami producenci musieli zapłacić w wyniku przegranych postępowań sądowych znaczące kwoty w ramach odszkodowań za utratę zdrowia i/lub życia przez użytkowników ich produktów²⁶. A przecież liczba osób uzależnionych od papierosów jest nieporównywalnie większa od liczby ofiar cywilnych ataków SBBPL. Oczywiście można także argumentować, że „ofiary papierosów” są nimi na własne życzenie, ofiary dronów – zazwyczaj nie. Jednak sytuacja zmieni się w przypadku biernych palaczy, którzy są ofiarami używania produktu przez inne osoby.

Jeśli więc spojrzymy szerzej na problematykę poszanowania praw człowieka oraz prawa humanitarnego w kontekście działalności gospodarczej, trudno nie zgodzić się z prezeską Forum Odpowiedzialnego Biznesu, Mirellą Panek-Owsiańską, że *de facto* „każdą branżę i firmę można uważać za kontrowersyjną, jeśli nie działa odpowiedzialnie”²⁷ i sposobem, w jaki prowadzi swoją działalność, stwarza zagrożenie dla życia i zdrowia ludzi lub powoduje naruszenie praw człowieka.

Nie chodzi tutaj wyłącznie o firmy produkujące SBBPL czy broń innego rodzaju oraz te, które łączą działalność gospodarczą o przeznaczeniu cywilnym z działal-

---

²⁵ Zob. np. podrozdział „Data crush’ and skills lag” oraz „Lack of proper and comprehensive training”, w: The Columbia Human Rights Institute and the Center for Civilians in Conflict, *The Civilian Impact of Drones: Unexamined Costs, Unanswered Questions*, 2012, <http://web.law.columbia.edu/sites/default/files/microsites/human-rights-institute/files/The%20Civilian%20Impact%20of%20Drones.pdf> (dostęp: 18.08.2015), s. 40 i n.

²⁶ Na przykład: *United States v. Philip Morris (D.O.J. Lawsuit)*, <http://publichealthlawcenter.org/topics/tobacco-control/tobacco-control-litigation/united-states-v-philip-morris-doj-lawsuit> (dostęp: 18.08.2015); Ch. Davis, *\$10 Billion Philip Morris Cigarette Class Action Settlement Reinstated*, 1 maja 2014 r., <http://topclassactions.com/lawsuit-settlements/lawsuit-news/25586-10-billion-philip-morris-cigarette-class-action-settlement-reinstated/> (dostęp: 18.08.2015).

²⁷ D. Czerwińska, „Niektórzy mówią, że to listek figowy. CSR w kontrowersyjnych branżach”, *Puls Biznesu* 2015, nr 132, s. 22, <http://pulsbiznesu.pb.pl/4218452,54609,niektorzy-mowia-ze-to-listek-figowy> (dostęp: 28.07.2015).

nością klasyfikowaną jako należąca do przemysłu zbrojeniowego²⁸. Firmą kontrowersyjną może być dowolna firma działająca w dowolnej branży. Pomijając nawet zaobserwowane już na przełomie wieków przez Jeana Henriego Dunanta zjawisko wykorzystania cywilnych wynalazków do celów wojskowych²⁹, warto się zastanowić, kto jest bardziej (nie)odpowiedzialny: producent SBBPL dokładający starań, by technologia w nich wykorzystana była jak najbardziej precyzyjna, umożliwiała prowadzenie działań bojowych w sposób zapewniający poszanowanie prawa humanitarne i praw człowieka oraz ograniczała możliwość przypadkowego zabicia osoby cywilnej, czy np. przedsiębiorstwo zarządzające wodociągami, które w wyniku zaniedbania i zignorowania procedur bezpieczeństwa dopuści do zanieczyszczenia wody pitnej, czym stworzy zagrożenie dla życia i zdrowia całej, nierzadko kilkuset-tysięcznej miejscowości i okolic, także tych dalszych, o ile zanieczyszczenia trafią do rzeki, czy też producent toksycznych farb, który odpadów i produktów ubocznych ich wytwarzania nie utylizuje w sposób zgodny z przepisami i zapewniający bezpieczeństwo, lecz wylewa, powodując ich przenikanie do wód gruntowych oraz długotrwałe zanieczyszczenie środowiska, mogące mieć wpływ na zdrowie osób trzecich. Nawet producent zegarków może okazać się przedsiębiorcą nieodpowiedzialnym, jeśli mimo wiedzy, że farba wykorzystywana do malowania cyferblatów jest toksyczna lub radioaktywna, nie zapewni niezbędnych środków bezpieczeństwa chroniących pracowników przed jej oddziaływaniem, czym przyczyni się do ich zachorowania na nowotwór i ostatecznie śmierci³⁰.

Trzeba też pamiętać, że choć wiele technologii cywilnych, w tym mających znaczenie dla BPL, czerpie z rozwiązań wypracowanych pierwotnie w celach wojskowych, to przepływ technologii może następować także w odwrotnym kierunku,

---

²⁸ Przemysł zbrojeniowy tworzą nie tylko firmy skoncentrowane wyłącznie na produkcji broni, lecz także te, dla których wyroby tego typu stanowią część ich portfolio, np. Boeing znany przede wszystkim z konstrukcji samolotów cywilnych czerpie około połowy swoich przychodów z produkcji dla wojska. Przemysł zbrojeniowy to zarówno wytwórcy finalnego produktu – broni, jak i półproduktów, bez których jej produkcja nie byłaby możliwa: elementów elektronicznych, półprzewodników, IT, przemysł lotniczy itd.

²⁹ „Wszystko, co czyni nas dumnymi z naszej cywilizacji, będzie także służyło wojnie. Wasze koleje elektryczne, sterowce, łodzie podwodne... telefony... i tyle innych cudownych wynalazków, będzie wspaniale służyło działaniom wojennym” – cytat za: N.A.J. Taylor, „The paradox of a ‘responsible’ arms maker...”, op. cit.

³⁰ Sprawa „*Radium Girls*” przeciwko *US Radium Corporation*. Więcej: M. Keane, *One of The Last ‘Radium Girls’ Dies At 107*, 28 grudnia 2014 r., <http://www.npr.org/2014/12/28/373510029/saved-by-a-bad-taste-one-of-the-last-radium-girls-dies-at-107> (dostęp: 19.07.2015); D. Grady, „A glow in the dark, and a lesson in scientific peril”, *The New York Times*, 6 października 1998 r. (dostęp: 19.07.2015); B. Kovarik, *The Radium Girls*, RUNet.edu, 2002, <http://www.rst2.edu/ties/radon/ramfordu/pdffiles/The%20Radium%20Girls.pdf> (dostęp: 19.07.2015).

a linia podziału między producentami BPL i SBBPL ulega zatarciu³¹. Może się tak dzieć ze względu na oparcie rozwoju technologii na zasadach *open source* i dobrowolnego udostępniania wypracowanych kodów źródłowych³², ale może też być efektem nieautoryzowanego *reverse engineering*, kiedy to technologia o przeznaczeniu cywilnym zostaje skopiowana przez inną firmę i dostosowana do celów wojskowych bez zgody pierwotnej firmy³³. Zatem twórcy pozornie niewinnych technologii i rozwiązań informatycznych także powinni zachować należyłą ostrożność i rozagę w udostępnianiu rozwiązań, które mogą mieć inne zastosowanie niż zakładane pierwotnie przez ich twórcę, gdyż ich udostępnienie nieodpowiednim podmiotom może skutkować naruszeniem praw człowieka. Działania podejmowane przez Facebook w celu zapewnienia dostępu do Internetu osobom żyjącym z dala od anten nadawczych telefonii komórkowych czy światłowodów są jednym z wielu przykładów sytuacji, kiedy technologia rozwijana w celach cywilnych, komercyjnych może być też wykorzystywana do celów wojskowych i mieć znaczenie dla rozwoju systemów SBBPL. Aby bowiem osiągnąć swój cel, Facebook planuje stworzenie sieci nadawczej obejmującej zarówno nadajniki naziemne, jak i setki krążących wokół ziemi BPL przesyłających dane za pomocą precyzyjnych laserów, które będą musiały śledzić poruszający się odbiornik wielkości małej monety z odległości ponad 20 km – co jest warunkiem funkcjonowania systemu³⁴. Istotny jest też fakt, że Facebook zapowiedział nieodpłatne udostępnienie wypracowanego na potrzeby tej usługi know-how i kodu źródłowego wszystkim zainteresowanym, aby przyspieszyć rozwój technologii i usług korzystających z nowej sieci. Nietrudno sobie wyobrazić, że udostępnione w ten sposób kody mogą być użyte do rozwoju zarówno projektów cywilnych, jak i dla celów wojskowych.

Zatem produkcja BPL, choć w innym stopniu, to jednak nie jest wolna od wątpliwości, które towarzyszą produkcji dronów bojowych, mimo że ich celem nie jest

---

³¹ P. Boucher, *Civil Drones in Society. Societal and Ethics Aspects of Remotely Piloted Aircraft Systems*, Komisja Europejska, 2014, s. 31, <http://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/111111111/33061/1/civil%20drones%20in%20society%20-%20online%20copy.pdf> (dostęp: 15.06.2015); B. Hayes, C. Jones, E. Töpfer, *Eurodrones Inc.*, TNI/Statewatch, Amsterdam 2014, <http://www.statewatch.org/news/2014/feb/sw-tni-eurodrones-inc-feb-2014.pdf> (dostęp: 12.07.2015).

³² The Linux Foundation, *The Dronecode Project: The Open Source Platform for Unmanned Aerial Vehicles*, <https://www.dronecode.org/> (dostęp: 22.08.2015).

³³ Zob. np.: *Netezza Corp. v. Intelligent Integration System*, CA No. 09-4961-BLS, przywołane w: The Columbia Human Rights Institute and the Center for Civilians in Conflict, *The Civilian Impact of Drones...*, op. cit., s. 44.

³⁴ V. Goel, Q. Hardy, „Facebook project to beam data from drones is a step closer to flight”, *New York Times*, 30 lipca 2015 r., <http://www.nytimes.com/2015/07/31/technology/facebook-drone-project-is-a-step-closer-to-flight.html> (dostęp: 21.08.2015); Q. Hardy, „Facebook taking open-source software ethos to drones”, BITS Blogs NY Times, 30 lipca 2015 r., http://bits.blogs.nytimes.com/2015/07/30/facebook-taking-open-source-software-ethos-to-drones/?_r=0 (dostęp: 21.08.2015).

spowodowanie śmierci człowieka. Dlatego też odpowiedź na pytanie postawione na początku niniejszego podrozdziału nie jest jednoznaczna i może się różnić w zależności od tego, jakimi wartościami i zasadami moralnymi i etycznymi kieruje się osoba jej udzielająca, oraz od tego, co rozumiemy przez pojęcie społecznej odpowiedzialności biznesu i jakich działań oczekujemy od firmy, która deklaruje, że stara się działać w sposób zgodny z *Wytycznymi ONZ dot. biznesu i praw człowieka*.

Wystarczy przyjrzeć się zasadom rządzącym dwoma największymi indeksami giełdowymi, Dow Jones Sustainability Index (DJSI)³⁵ oraz londyńskiemu FTSE4Good. O ile DJSI nie przewiduje automatycznej negatywnej selekcji i zezwala pod pewnymi warunkami na uwzględnianie w indeksie firm produkujących broń³⁶, o tyle już zainicjowany w 2001 r. indeks FTSE4Good stosuje tzw. negatywny screening względem organizacji znajdujących się na FTSE All-Share Index, wykluczając z FTSE4Good wszystkie firmy należące do przemysłu zbrojeniowego, tytoniowego oraz związanego z energią atomową³⁷. Brak jednolitego podejścia jest widoczny także w wytycznych dotyczących inwestycji podejmowanych przez publiczne fundusze emerytalne. Na przykład norweski narodowy fundusz emerytalny (*Government*

---

³⁵ Dow Jones Sustainability Index to powstały dzięki współpracy Dow Jones Indexes, STOXX Limited i SAM Group (pionier społecznie odpowiedzialnego inwestowania) indeks przedsiębiorstw uwzględniających w swej polityce cele społeczne i ekologiczne. Miejsce na indeksie zależy od oceny społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstwa, która jest dokonywana na podstawie wypełnionej przez przedsiębiorstwo szczegółowej ankiety, uwzględniającej szereg kryteriów z zakresu ekonomicznego, społecznego i środowiskowego, weryfikowanej następnie przez niezależnego audytora (PwC), oraz analizy związanej ze zrównoważonym rozwojem dokumentacji firmy i przekazów medialnych, a także osobistej konsultacji z przedstawicielami firmy. DJSI zapewnia przedsiębiorstwom ekonomiczną mierzalność ich strategii zrównoważonego rozwoju, zarządzania społeczną odpowiedzialnością, jej ryzykiem i kosztami. Informacje nt. DJSI są dostępne na stronie: <http://www.sustainability-indices.com/>. Informacje o metodologii: *Measuring Intangibles. ROBECOSAM's Corporate Sustainability Assessment Methodology*, http://www.sustainability-indices.com/images/Measuring_Intangibles_CSA_methodology_03_2014.pdf (dostęp: 12.08.2015). Należy jednak podkreślić, że firmy produkujące broń lub przyczyniające się do jej produkcji są wykluczone z tzw. DJSI (Diversified Select Indices). Zob.: *Dow Jones Sustainability Indices Methodology*, lipiec 2015, s. 9–11, http://www.djindexes.com/mdsidx/downloads/meth_info/Dow_Jones_Sustainability_Indices_Methodology.pdf (dostęp: 12.08.2015).

³⁶ A. Gowri, „When responsibility can't do it”, *Journal of Business Ethics* 2004, nr 54, s. 33–50; M. Hopkins, *The Planetary Bargain: Corporate Social Responsibility Matters*, Earthscan, London 2003, s. 154–156.

³⁷ *The FTSE4Good Index Series*, <http://www.ftse.com/products/indices/FTSE4Good> (dostęp: 12.08.2015); *INDEX Inclusion Rules for the FTSE4GOOD INDEX SERIES*, Version 1.6, czerwiec 2015, Sekcja 4, s. 6, <http://www.ftse.com/products/downloads/F4G-Index-Inclusion-Rules.pdf> (dostęp: 12.08.2015); Institute for Business Ethics, *Ethical Indices – Institute of Business Ethics*, www.ibe.org.uk/userfiles/ethicalindices.pdf (dostęp: 12.08.2015). Odrębną kwestią pozostaje pytanie, czy indeksy te stanowią wiarygodne źródło, na bazie którego można budować opinię o społecznej odpowiedzialności firm w nich uwzględnionych. Warto pamiętać, że w 2010 r. koncern BP figurował w obu indeksach i dopiero w wyniku katastrofy Deepwater Horizon w Zatoce Meksykańskiej został z nich usunięty.

Pension Fund Global, GPF)³⁸, największy fundusz emerytalny na świecie, którego zasady dotyczące etyki zarządzania funduszem i zasady wykluczania przedsiębiorstw z portfolio regulują zalecenia norweskiego Ministerstwa Finansów z 2014 r., ma bezwzględny zakaz inwestowania jedynie w firmy zbrojeniowe wytwarzające broń, której normalne użycie skutkuje naruszeniem podstawowych zasad humanitarnych, oraz produkujące tytoń, a także sprzedające broń lub materiały wojskowe państwom objętym ograniczeniami inwestycyjnymi, jeśli chodzi o fundusze rządowe³⁹. Choć więc wykluczono z portfela szereg spółek związanych z produkcją broni czy branżą tytoniową, to jednak nie zastosowano całkowitego, blankietowego zakazu inwestowania we wszelkie przedsiębiorstwa z tej branży. Z kolei australijski inwestycyjny fundusz emerytalny odrzuca wszelkie argumenty zalecające brać pod uwagę kwestie niefinansowe przy podejmowaniu decyzji inwestycyjnych, wychodząc z założenia, że uwzględnienie ich stoi w sprzeczności z obowiązkiem dbania o interesy osób, w których imieniu fundusz zarządza powierzonymi mu środkami⁴⁰. Czy powinniśmy zatem wymagać od inwestorów prywatnych więcej niż od państwa, na którym *de iure* i *de facto* ciąży obowiązek zapewnienia poszanowania praw człowieka? Oczywiście moglibyśmy poprzestać na stwierdzeniu, że odpowiedzi na te pytania będą różne, w zależności od tego, kto na nie odpowiada. Warto jednak podjąć próbę opisaną, na czym polega istota społecznej odpowiedzialności oraz jakie działania firma powinna podejmować, abyśmy mogli uznać, że wywiązuje się z zobowiązań wynikających z odpowiedzialności za poszanowanie praw człowieka, o której mowa w *Wytycznych ONZ dot. biznesu i praw człowieka*⁴¹, w tym tzw. należytej staranności w zakresie praw człowieka (*human rights due diligence*). Truizmem jest bowiem

---

³⁸ Norges Bank Investment Management, *Exclusion of Companies*, <http://www.nbim.no/en/responsibility/exclusion-of-companies/> (dostęp: 19.08.2015).

³⁹ Sekcja 2, Guidelines for observation and exclusion from the Government Pension Fund Global z dnia 18 grudnia 2014 r., Ministerstwo Finansów, <https://www.regjeringen.no/en/topics/the-economy/the-government-pension-fund/responsible-investments/guidelines-for-observation-and-exclusion/id594254/> (dostęp: 19.08.2015). Podobne obostrzenia i ograniczenia odnośnie do możliwości inwestowania w firmy produkujące broń przewidują regulacje w Nowej Zelandii, Wielkiej Brytanii, Niemczech, Francji, Holandii, Luksemburgu, Irlandii, Belgii, Szwajcarii, Libanie, Meksyku czy Rwandzie. Zob. N.A.J. Taylor, „Arms makers and the limits of responsibility. The state of international law makes corporate responsibility difficult to quantify”, AlJazeera, Opinion, 12 grudnia 2011 r., <http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2011/12/201112785535567510.html> (dostęp: 12.08.2015).

⁴⁰ N.A.J. Taylor, „Arms makers and the limits of responsibility...”, op. cit. Zgodnie z Section 52(2)(c) *Superannuation Industry (Supervision) Act 1993* (SIS) członkowie rady powierniczej mają obowiązek działać w „najlepszym interesie” członków funduszu, co w praktyce oznacza najlepsze wyniki finansowe. Z kolei Section 62 SIS wskazuje, że „jedynym celem” funduszu jest zapewnienie jego członkom dochodów po przejściu na emeryturę. Pełny tekst ustawy: *Superannuation Industry (Supervision) Act 1993*, <https://www.comlaw.gov.au/Details/C2015C00346> (dostęp 17.08.2015).

⁴¹ *Wytyczne ONZ dot. biznesu i praw człowieka...*, op. cit.

stwierdzenie, że fakt, iż określony podmiot jest zarządzany w imieniu państwa, nie oznacza, że jest on zarządzany w sposób zgodny z prawem i zasadami społecznej odpowiedzialności biznesu.

Spoleczna odpowiedzialność biznesu – definicja

Zgodnie z definicją społecznej odpowiedzialności biznesu (ang. *corporate social responsibility*, CSR) uznawaną powszechnie za obowiązującą na terenie Unii Europejskiej od 2011 r.⁴², CSR jest rozumiana jako „odpowiedzialność przedsiębiorstw za ich wpływ na społeczeństwo”. Znaczący wpływ na definicję zaproponowaną przez Komisję Europejską miały przyjęte zaledwie kilka miesięcy wcześniej na forum ONZ *Wytyczne ONZ dotyczące biznesu i praw człowieka*, które podkreślają w Wytycznej nr 11, że „przedsiębiorstwa powinny unikać naruszania praw człowieka oraz przeciwdziałać negatywnym skutkom wpływu na realizację praw człowieka, do którego się przyczyniły”.

Co istotne, zgodnie z definicją przedstawioną przez KE, CSR nie jest już działaniem dodatkowym, niezależnym od poszanowania prawa przez przedsiębiorcę. Wręcz przeciwnie – poszanowanie dla obowiązujących przepisów prawnych, a także dla układów zbiorowych pomiędzy partnerami społecznymi, określone zostało jako warunek wstępny wypełniania zobowiązań wynikających z odpowiedzialności społecznej. W kontekście dronów oznacza to m.in. ciężący na ich producentach obowiązek przestrzegania przepisów prawa krajowego, zarówno w zakresie, w jakim reguluje ono np. maksymalny pułap lotu BPL, obszary, nad jakimi nie wolno latać (np. lotniska), czy też warunki, jakie musi spełnić potencjalny użytkownik BPL (np. zdanie egzaminu i uzyskanie certyfikatu), jak i regulacji odnoszących się do praw pracowniczych, przepisów BHP, ochrony danych osobowych, zasad i czasu ich przechowywania czy kręgu podmiotów, którym dany produkt może zostać sprzedany (np. zakaz sprzedaży produktów do określonych krajów objętych embargiem) itd.

Zgodnie z definicją CSR zawartą w komunikacie KE, aby odpowiednio wypełniać te zobowiązania, „przedsiębiorstwa powinny dysponować mechanizmem integracji kwestii społecznych, środowiskowych, etycznych i tych związanych z prawami człowieka, jak i problemów konsumentów ze swoją działalnością oraz podstawową strategią, w ścisłej współpracy z zainteresowanymi stronami, w celu:

- maksymalizacji tworzenia wspólnych wartości dla ich właścicieli/udziałowców i innych zainteresowanych stron i społeczeństwa jako całości;
- rozpoznawania, zapobiegania i łagodzenia ich możliwych negatywnych skutków”⁴³.

---

⁴² Komunikat Komisji Europejskiej z 25 października 2011 r.: *Odnowiona strategia UE na lata 2011–14 dotycząca społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw*, COM(2011) 681.

⁴³ Ibidem, s. 7.

Wynika z tego, że producenci dronów, niezależnie od ich przeznaczenia, powinni ustanowić w firmie odpowiednie mechanizmy i procedury, umożliwiające uwzględnienie w procesie produkcyjnym i całokształcie swojej działalności, także na etapie tworzenia strategii czy projektowania nowych produktów i technologii, ww. kwestii, najlepiej dzięki konsultacji i zaangażowaniu interesariuszy, w tym np. organizacji pozarządowych czy Czerwonego Krzyża. Co więcej, Komisja Europejska podkreśla, że aby określać i złagodzić możliwe negatywne skutki prowadzonych przez nich działań oraz im zapobiegać, zachęca się przedsiębiorstwa duże i te najbardziej narażone na wywieranie takich skutków do zachowania należytej staranności również w ich łańcuchach dostaw.

Co to oznacza dla firmy produkującej BPL, a szczególnie SBBPL? Musi ona przeanalizować przede wszystkim, jaki wpływ w związku z produkcją BPL sama wywiera na otoczenie – rozumiane zarówno jako środowisko naturalne, jak i otoczenie ludzkie/interesariuszy – pamiętając, że wpływ ten nie ogranicza się wyłącznie do przeznaczenia produktu, lecz także obejmuje proces produkcji (relacje z pracownikami i klientami, dostawcami, dbałość o przestrzeganie zasad BHP na terenie zakładu pracy, poszanowanie praw człowieka w łańcuchu dostaw, w tym dbałość, by do produkcji podzespołów nie wykorzystywano pracy przymusowej, dzieci lub pracy niewolniczej oraz by ich produkcja odbywała się w warunkach bezpiecznych dla życia i zdrowia itd.) i proces jego użytkowania. Firma powinna też rozważyć, jakie potencjalne konsekwencje mogą się wiązać z innym niż zakładane przez nią użyciem produktu i jakie działania należy podjąć, by temu zapobiec (np. przez instalację dodatkowych zabezpieczeń). Co istotne, przedsiębiorstwo powinno dokonać analizy prowadzonej przez siebie działalności gospodarczej pod kątem poszanowania praw człowieka. Warto w tym celu posłużyć się wytycznymi zawartymi w drugim filarze *Wytycznych ONZ dotyczących biznesu i praw człowieka*. Tylko bowiem w odniesieniu do cywilnych BPL raport *Study on Privacy, Data Protection and Ethical Risks in Civil Remotely Piloted Aircraft System Operations*⁴⁴ z listopada 2014 r. wskazał szereg zagrożeń dotyczących prywatności i związanych z nimi potencjalnych przypadków dyskryminacji, zaniku poczucia moralnej odpowiedzialności za działania za pośrednictwem drona, w wyniku tzw. *gamification of reality*, wzrostu poczucia bycia obserwowanym wśród zwykłych obywateli oraz zagrożenia wykorzystaniem dronów do celów sprzecznych z prawem czy pierwotnym celem ich użycia (np. wykorzystywanie dronów przeznaczonych do sprawdzania bezpieczeństwa instalacji do nagrywania/szpiegowania pracowników podczas pracy bez poinformowania ich

---

⁴⁴ R. Finn, D. Wright, L. Jacques, P. de Hert, *Study on Privacy, Data Protection and Ethical Risks in Civil Remotely Piloted Aircraft System Operations*, Trilateral Research and Consulting, listopad 2014, <http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/8550/attachments/1/translations/en/renditions/native> (dostęp: 12.07.2015). Warto zapoznać się także z analizą: P. Boucher, *Civil Drones in Society...*, op. cit.

o tym). A przecież to tylko nikły wycinek praw człowieka, jakie przysługują interesariuszom firmy. Raport wskazał także na szereg zagrożeń łączących się z ochroną danych (przejrzystość, proporcjonalność, zabezpieczenie danych, uzyskanie zgody na bycie obserwowanym/nagrywanym za pomocą drona, prawa związane z dostępem do danych i prawem do ich skorygowania lub żądania usunięcia, przekazywanie danych poza granice kraju itd.) oraz kwestii etycznych. Jeśli nałożymy na to różne reżimy prawne poszczególnych krajów, zauważymy, że zapewnienie poszanowania istniejącego prawa oraz minimalizacja negatywnego wpływu na otoczenie wcale nie jest zadaniem łatwym. A mowa przecież tylko o prawach człowieka z zakresu prawa do prywatności i ochrony danych. Firmy zaś wywierają wpływ na swoje otoczenie także choćby na etapie tworzenia produktu: przez sposób, w jaki traktują swoich pracowników, czy zapewniają im bezpieczne i higieniczne warunki pracy, czy płacą godne wynagrodzenie, czy prowadzą rejestr godzin nadliczbowych i czy pracownicy dostają za nie wynagrodzenie. Oddziałują też przez dobór półproduktów stosowanych do konstrukcji BPL. Technologia BPL w dużym stopniu wykorzystuje podzespoły elektroniczne – tak więc istotne znaczenie ma to, w jaki sposób pozyskiwane są surowce do ich produkcji i czy w łańcuchu dostaw nie występuje np. praca przymusowa lub/i niewolnictwo. Lista czynników negatywnego wpływu różnego rodzaju jest długa, a o społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstwa decyduje to, w jaki sposób podchodzi ono do zarządzania nimi, niezależnie od tego, czy chodzi o negatywny wpływ na realizację praw człowieka, relacje społeczne czy ochronę środowiska, i jak radzi sobie z przeciwdziałaniem owemu wpływowi, zapobieganiem mu i jego minimalizowaniem, oraz czy posiada procedury umożliwiające zgłaszanie nieprawidłowości, naruszeń oraz ich sprawiedliwe rozpatrzenie i, tam, gdzie jest to uzasadnione, zadośćuczynienie krzywdom powstałym w wyniku jego działalności. Dla firmy, która chce w sposób odpowiedzialny zarządzać ryzykiem w zakresie praw człowieka, ochrony środowiska itp., pomocne mogą być ogólne wskazówki zawarte w *Wytycznych ONZ dotyczących biznesu i praw człowieka*, które zostaną przedstawione w kolejnym rozdziale.

Wytyczne ONZ dotyczące biznesu i praw człowieka

Wytyczne ONZ dotyczące biznesu i praw człowieka zostały opracowane przez prof. Johna Ruggiego Specjalnego Przedstawiciela Sekretarza Generalnego ONZ ds. biznesu i praw człowieka i przyjęte jednogłośnie w 2011 r. rezolucją nr A/HRC/17/4 Rady Praw Człowieka ONZ⁴⁵. Podkreślają one, że aby zapewnić poszanowanie praw człowieka w kontekście biznesu, konieczne jest zapewnienie:

---

⁴⁵ *Wytyczne ONZ dot. biznesu i praw człowieka...*, op. cit.

- 1) ochrony praw człowieka przed naruszeniami ze strony osób trzecich, w tym przedsiębiorstw, przez państwa, zgodnie ze spoczywającym na nich obowiązkiem na mocy postanowień umów międzynarodowych dotyczących praw człowieka (I Filar, Wytyczne 1–10)⁴⁶;
- 2) odpowiedzialności za przestrzeganie i poszanowanie praw człowieka przez przedsiębiorstwa w ich działaniu (II Filar, Wytyczne 11–24); oraz
- 3) skutecznych państwowych i pozapaństwowych, sądowych i pozasądowych mechanizmów rozpatrywania skarg na naruszenia praw człowieka przez przedsiębiorstwa i skutecznych środków zaradczych (III Filar, Wytyczne 25–31).

31 zasad, które tworzą *Wytyczne ONZ dotyczące biznesu i praw człowieka*, określa, kto i jakie działania powinien podejmować, by zapewnić wdrożenie powyższych wytycznych zgodnie z ich duchem i zapobiec błędnym interpretacjom. Biuro Wysokiego Komisarza ds. Praw Człowieka oraz Grupa Robocza ONZ dot. Biznesu i Praw Człowieka opracowały nawet swoiste przewodniki, w tym skierowane do przedsiębiorstw⁴⁷.

Należy odnotować, że choć *Wytyczne ONZ dotyczące biznesu i praw człowieka* wskazują jednoznacznie na obowiązek poszanowania praw człowieka w ramach prowadzonej przez firmę działalności gospodarczej⁴⁸, to przypominają także, że na mocy prawa międzynarodowego to przede wszystkim „Państwa mają obowiązek zapewnić ochronę przed naruszeniem praw człowieka przez strony trzecie, w tym przedsiębiorstwa, na swoim terytorium i/lub na obszarze objętym ich jurysdykcją”, co wymaga od nich „podejmowania odpowiednich kroków w celu zapobiegania takim naruszeniom, ich rozpoznawania, karania oraz zadośćuczynienia za nie, poprzez prowadzenie skutecznej polityki, działania ustawodawcze, regulacje i praktykę orzeczniczą”⁴⁹. Obowiązki państwa nie ograniczają się do uregulowania wyłącznie kwestii związanych z bojowym użyciem dronów, lecz także obejmują wprowadzenie regulacji, które zapewnią poszanowanie praw człowieka na każdym etapie życia

---

⁴⁶ Warto przypomnieć, że obowiązek zapewnienia przez państwa przestrzegania praw człowieka w kontekście biznesu, tj. przed ich naruszeniem przez strony trzecie, w tym przedsiębiorstwa, wynika m.in. z ratyfikowanych przez państwa umów międzynarodowych w zakresie praw człowieka. Dorobek ciał traktatowych ONZ, które kolejno opracowują *Wytyczne dot. biznesu i praw człowieka*, np. CRC General Comment nr 16, i prace w tym zakresie prowadzone przez Komitet Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych, nie pozostawiają tu żadnych wątpliwości.

⁴⁷ OHCHR, *The Corporate Responsibility to Respect Human Rights*, 2011, www.ohchr.org/Documents/Publications/HR.PUB.12.2_En.pdf; Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR), *Interpretive Guide to the Corporate Responsibility to Respect Human Rights*, <http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Business/RtRInterpretativeGuide.pdf>, listopad 2011, PURL: <https://www.legal-tools.org/doc/821c60/>.

⁴⁸ Filar II: Odpowiedzialność przedsiębiorstw za poszanowanie praw człowieka, *Wytyczne ONZ dot. biznesu i praw człowieka...*, op. cit.

⁴⁹ Filar I: Wytyczna nr 1, *Wytyczne ONZ dot. biznesu i praw człowieka...*, op. cit., s. 17.

produktu, w tym wypadku BSL, np. ochronę życia i zdrowia osób podróżujących samolotami dzięki przyjęciu przepisów zakazujących latania dronami jakiegokolwiek przeznaczenia nad lotniskami cywilnymi (zderzenie drona z samolotem może spowodować zagrożenie lub wręcz katastrofę w ruchu lotniczym), określenie maksymalnego pułapu, na jaki mogą się wznosić drony cywilne, zagwarantują poszanowanie prawa do prywatności i ochronę danych osobowych, czy też wprowadzą wymóg należytej staranności i monitorowania łańcucha dostaw pod kątem poszanowania praw człowieka, np. przy wydobyciu surowców naturalnych niezbędnych do produkcji zaawansowanych technologii IT i sprzętu elektronicznego, które są podstawą konstrukcji BSL⁵⁰.

Konieczne jest zatem odpowiednie uregulowanie wszystkich kwestii związanych z produkcją, parametrami, użytkowaniem i utylizacją dronów oraz rozważenie odpowiednich procedur i regulacji odnoszących się do obrotu nimi, w tym jako produktów

---

⁵⁰ Celem takich działań jest między innymi ograniczenie finansowania ugrupowań zbrojnych i sił bezpieczeństwa z dochodów pochodzących z eksploatacji minerałów na obszarach dotkniętych konfliktami zbrojnymi i obszarach wysokiego ryzyka przez wspieranie i dalsze promowanie odpowiedzialnego pozyskiwania cynku, tantalu, wolframu i złota przez unijne przedsiębiorstwa. W przemyśle wydobywczym bowiem, a szczególnie na obszarach dotkniętych konfliktami zbrojnymi, powszechnie dochodzi do naruszania praw człowieka, co może obejmować pracę dzieci, przemoc seksualną, wymuszone zaginięcia, przymusowe wysiedlenia oraz niszczenie miejsc kultu lub miejsc o znaczeniu kulturowym. Obecnie istnieją międzynarodowe standardy mające na celu promowanie odpowiedzialnego pozyskiwania minerałów na obszarach zagrożonych lub dotkniętych konfliktami zbrojnymi. Warto w tym kontekście wspomnieć o przyjętych przez OECD w 2011 r. wytycznych dotyczących należytej staranności w zakresie odpowiedzialnych łańcuchów dostaw minerałów z obszarów dotkniętych konfliktami i obszarów wysokiego ryzyka, których powszechniejsze stosowanie UE w 2011 r. zobowiązała się wspierać w ramach OECD, oraz o toczących się na forum UE pracach nad rozporządzeniem Parlamentu Europejskiego i Rady ustanawiającym unijny system certyfikacji własnej w zakresie należytej staranności w łańcuchu dostaw odpowiedzialnych importerów cyny, tantalu i wolframu, ich rud oraz złota pochodzących z obszarów dotkniętych konfliktami i obszarów wysokiego ryzyka. Więcej informacji na temat procesu legislacyjnego oraz odesłania do tekstu wyjściowej propozycji KE (COM(2014)0111) jest dostępnych na stronie: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=REPORT&reference=A8-2015-0141&language=PL>. Przykładem regulacji krajowej o takim charakterze jest sekcja 1502 amerykańskiej ustawy *Dodd–Frank Wall Street Reform and Consumer Protection Act*. Zgodnie z nią spółki notowane na giełdach w Stanach Zjednoczonych, które wykorzystują „minerały z regionów ogarniętych konfliktami”, mają obowiązek przekazywać Komisji Papierów Wartościowych i Giełd sprawozdania na temat pochodzenia takich minerałów i podjętych działań w ramach procesu *due diligence*/należytej staranności. Z kolei Wielka Brytania przyjęła w marcu 2015 r. *Modern Slavery Act*, zgodnie z którym przedsiębiorstwa spełniające określone kryteria mają obowiązek informować czy posiadają procedury i prowadzą działania mające na celu zapewnienie, że w ich łańcuchu wartości/dostaw nie występuje niewolnictwo czy też praca przymusowa. Sporządzenie takich sprawozdań wymaga przeprowadzenia szeroko zakrojonego badania łańcucha dostaw. Spółki notowane na giełdach w Stanach Zjednoczonych coraz częściej zwracają się do swoich dostawców, w tym do UE, o przekazanie odpowiednich informacji i dowodów zachowania należytej staranności.

o potencjalnie podwójnym zastosowaniu (celowym lub przypadkowym). Wydaje się także, że aby zwiększyć przejrzystość działania przedsiębiorstw produkujących drony i zaufanie do nich, państwo powinno rozważyć możliwość objęcia ich obowiązkiem upubliczniania informacji niefinansowych. Raportowanie zewnętrzne w tym zakresie pozwoliłoby bowiem państwu na większy wgląd w sposób, w jaki firmy, których produkty niosą zagrożenie dla życia i zdrowia, prowadzą swoją działalność, oraz wpłynęło na skierowanie uwagi kierownictwa tychże firm na związane z ich funkcjonowaniem kwestie etyczne i odnoszące się do poszanowania praw człowieka. Okazją ku temu mógłby być proces transpozycji do polskiego porządku prawnego dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/95/UE z dnia 22 października 2014 r. zmieniającej dyrektywę 2013/34/UE w odniesieniu do ujawniania informacji niefinansowych i informacji dotyczących różnorodności przez niektóre duże jednostki oraz grupy⁵¹.

Zgodnie z wytycznymi zawartymi w drugiej części (tzw. II Filar) *Wytycznych ONZ dotyczących biznesu i praw człowieka*, działaniom po stronie państw powinny towarzyszyć działania po stronie przedsiębiorców – i, trzeba przyznać, że w pewnych kwestiach ci ostatni nie pozostają w tyle. Zdając sobie sprawę z jednej strony z niepokoju i kontrowersji, jakie wzbudza użycie dronów, a z drugiej z szans i zafascynowania rynkiem „prostych” BPL (np. wykorzystywanie dronów w celu wykonywania zdjęć z powietrza), przedstawiciele przemysłu lotniczego wypracowali w marcu 2015 r. tzw. Deklarację z Rygi, która podejmuje próbę zbalansowania interesów firm zainteresowanych rozwojem sektora usług realizowanych za pomocą dronów z potrzebą zapewnienia wysokich standardów bezpieczeństwa i ochrony prywatności obywateli europejskich⁵². Zgodnie z zapisami deklaracji, drony powinny być traktowane jako nowy typ pojazdów lotniczych, a kwestie związane z ich używaniem – uregulowane odpowiednio do potencjalnego ryzyka, jakie powodują. Przedstawiciele branży

---

⁵¹ Dyrektywa 2014/95/UE zmieniająca dyrektywę 2013/34/UE w odniesieniu do ujawniania informacji niefinansowych i informacji dotyczących różnorodności przez niektóre duże spółki oraz grupy, http://www.mf.gov.pl/c/document_library/get_file?uuid=0359504c-57ea-4362-b08f-9031b-6564149&groupId=764034 (dostęp: 14.08.2015). Stanowisko polskiego rządu w trakcie prac nad dyrektywą zakładało jak największe zawężenie kręgu podmiotów objętych wymogiem ujawniania informacji niefinansowych i dotyczących różnorodności. Dlatego należy wątpić, by Ministerstwo Finansów odpowiedzialne za transpozycję przepisu oraz polski ustawodawca zdecydowali się na objęcie obowiązkiem ujawniania informacji niefinansowych podmiotów innych niż te, których bezwarunkowo to dotyczy. Więcej informacji nt. stanowiska polskiego rządu zob. na stronie Ministerstwa Finansów: *Nowe przepisy unijne dot. ujawniania informacji niefinansowych*, 1 grudnia 2014 r. (http://www.mf.gov.pl/ministerstwo-finansow/wiadomosci/komunikaty/-/asset_publisher/6Wwm/content/nowe-przepisy-unijne-dot-ujawniania-informacji-niefinansowych, dostęp: 25.11.2015).

⁵² *The Riga Declaration: Main Principles for Developing a Drone Services Market*, <http://ec.europa.eu/transport/modes/air/news/doc/2015-03-06-drones/2015-03-06-riga-declaration-drones.pdf> (dostęp: 18.08.2015).

wskazują także na potrzebę jak najszybszego wypracowania regulacji zapewniających bezpieczne korzystanie z usług świadczonych za pomocą BSL oraz wypracowania technologii i standardów umożliwiających pełną integrację BSL w europejskiej przestrzeni powietrznej. Wreszcie wskazawszy, że to operator drona ponosi odpowiedzialność za jego użycie, podkreślają wagę uzyskania aprobaty społecznej jako niezbędnego elementu dla rozwoju usług świadczonych za pośrednictwem BSL⁵³. Inicjatywa ta jest warta uwagi – gdyż choć nie ma ona formy branżowego kodeksu postępowania producentów BPL, jaki np. opracowało amerykańskie stowarzyszenie Association for Unmanned Vehicle Systems International (notabene, dość krytycznie ocenianego)⁵⁴ – świadczy o świadomości po stronie firm, iż to, czy będą uważane za odpowiedzialne społecznie lub przynajmniej postępujące w sposób odpowiedzialny, zależy nie tylko od państwa, lecz także od ich własnej postawy, która będzie bez wątpienia miała wpływ na sposób ich postrzegania przez społeczeństwo. Testem odpowiedzialności dla branży będą bowiem sytuacje, w których dojdzie do naruszeń prawa lub wypadków spowodowanych przez drony, oraz to, czy zarówno branża, jak i poszczególne firmy zareagują na nie w sposób odpowiedzialny, obiektywny i z otwartością na konieczność poniesienia konsekwencji w uzasadnionych przypadkach oraz zadośćuczynienia osobom poszkodowanym, czy nie.

Deklaracja z Rygi daje szansę na wypracowanie w gronie producentów BPL kodeksu postępowania dla firm produkujących drony na terenie UE. Taki kodeks może okazać się szczególnie przydatny w odniesieniu do sytuacji dwuznacznych, w których państwo np. będzie wymagać zachowań i postaw, jakie zdaniem firm stanowią nadmierne naruszenie praw człowieka. Wypracowany w większym gronie producentów BPL kodeks, stanowiący mocny punkt odniesienia w dyskusjach z administracją publiczną, byłby także dla samej branży zabezpieczeniem na wypadek sytuacji, gdyby państwo nadmiernie zwlekało z opracowaniem ram prawnych dotyczących użycia dronów. Nie można bowiem zapominać, że brak odpowiednich działań ze strony państwa nie zwalnia przedsiębiorstw z ich odpowiedzialności za poszanowanie praw człowieka⁵⁵, a z pewnością nie jest traktowany jako taryfa ulgowa przez otoczenie, które od różnych czynników uzależnia to, czy dana firma będzie się cieszyć *social licence to operate*, czy nie. Czym innym są bowiem działania firmy

---

⁵³ Komisja Europejska, *Support Civil Drones Market Development by Signing the Riga Declaration*, 15 marca 2015 r., http://ec.europa.eu/transport/modes/air/sign-up/index_en.htm (dostęp: 18.08.2015); *The Riga Declaration: Main Principles for Developing a Drone Services Market*, op. cit.

⁵⁴ Association for Unmanned Vehicle Systems International, *Unmanned Aircraft System Operations. Industry 'Code of Conduct'*, 2012, <http://www.auvsi.org/auvsi/about/home1a/aboutus/conduct/> (dostęp: 18.07.2015); zob. także: J. Vijayan, „Drone industry's code of conduct disappoints”, *Computerworld*, 12 lipca 2012 r., <http://www.computerworld.com/article/2472278/data-privacy/drone-industry-s-code-of-conduct-disappoints.html> (dostęp: 18.08.2015).

⁵⁵ Wytyczna nr 23, *Wytyczne ONZ dot. biznesu i praw człowieka...*, op. cit.

wynikające z jej poczucia odpowiedzialności, a czym innym ciążyący na państwie obowiązek zapewnienia przestrzegania praw człowieka i innych praw wynikających z umów międzynarodowych przez wprowadzenie odpowiednich regulacji do prawa krajowego oraz wdrożenie stosownych polityk. Jeśli państwo nie wywiązuje się ze swojej roli lub czyni to nieudolnie, przedsiębiorstwo jest zobowiązane dołożyć starań, by umożliwić realizację ducha praw człowieka zawartego w *Wytycznych ONZ dotyczących biznesu i praw człowieka*⁵⁶.

Choć jednak opracowanie standardów sektorowych mających na celu wsparcie firm w osiągnięciu pewnego poziomu profesjonalizmu i zachowaniu odpowiednio etycznego postępowania jest potrzebne i przydatne, to zgodnie z *Wytycznymi ONZ dotyczącymi biznesu i praw człowieka* podstawowym obowiązkiem przedsiębiorstw, wynikającym z ich odpowiedzialności za poszanowanie praw człowieka, jest przeprowadzenie procesu tzw. *human rights due diligence* (należytej staranności w zakresie praw człowieka, HRDD). Na proces ten, który ma charakter ciągły, a nie jednorazowy, składa się kilka etapów, od wypracowania i upublicznienia polityki poszanowania praw człowieka w działalności gospodarczej i wszelkich relacjach z innymi podmiotami, przez przeprowadzenie w konsultacji z interesariuszami i przy ich zaangażowaniu analizy wpływu działalności firmy na realizację praw człowieka, opracowanie strategii i działań mających na celu przeciwdziałanie zidentyfikowanym zagrożeniom naruszenia praw człowieka, wdrożenie działań i monitorowanie ich realizacji i efektywności, po zebranie danych i upublicznienie informacji niefinansowych odnoszących się do efektywności całego procesu HRDD. Rzetelne przeprowadzenie procesu HRDD, a szczególnie oceny wpływu na poszanowanie praw człowieka interesariuszy, jest najlepszym sposobem na zidentyfikowanie wszystkich rodzajów ryzyka, jakie działalność przedsiębiorcy stwarza dla jego otoczenia, a dopiero takie działanie może być podstawą do opracowania programu zaradczego/naprawczego, którego rzetelność i adekwatność przesądza o poziomie społecznej odpowiedzialności producenta BPL czy jakiegokolwiek innego producenta.

Podsumowanie

Próbując odpowiedzieć na pytanie, czy firma produkująca BPL, a szczególnie SBBPL, może być uznana za społecznie odpowiedzialną, warto wziąć pod rozwagę powyższe rozważania, a przede wszystkim fakt, że o odpowiedzialności firmy nie decyduje jedynie przeznaczenie wytwarzanych przez nią produktów czy

⁵⁶ Na przykład jeśli prawo krajowe zakazuje tworzenia związków zawodowych, firma może ustanowić inne formy konsultacji z pracownikami. Tak samo nawet jeśli państwo nie wprowadziło regulacji dotyczących maksymalnego pułapu lotu dronów itp., firmy samodzielnie powinny wyznaczyć ograniczenia technologiczne, które uniemożliwiłyby lot BPL na wysokościach lub na obszarach, na jakich mogą stanowić zagrożenie dla ruchu lotniczego.

świadczonej usług, lecz także sposób, w jaki prowadzi ona swoją działalność, w tym sposób ich wytwarzania, oraz szeroko rozumiany jej ogólny wpływ na otoczenie.

Nawet jeśli uznamy, że nie jest możliwe uznanie producenta SBBPL za społecznie odpowiedzialnego ze względu na fakt, iż cel, dla którego powstały jego produkty, to przeprowadzenie ataku zbrojnego skutkującego zabiciem ludzi, nadal możliwe wydaje się stwierdzenie, że przedsiębiorca ten prowadzi swoją działalność w sposób odpowiedzialny, o ile działalność ta jest legalna, a i sam przedsiębiorca dołożył starań, aby na każdym jej etapie zminimalizować swoje negatywne oddziaływanie na otoczenie, w tym np. tak zaprojektował BPL, a szczególnie SBBPL, żeby jego użycie było możliwe wyłącznie przez autoryzowane do tego jednostki, system zabezpieczeń zaś (np. jednorazowe kody) minimalizował możliwość wykorzystania go przez jednostki stanowiące zagrożenie dla porządku publicznego lub zmodyfikowania jego przeznaczenia z cywilnego na wojskowe (np. wprowadzenie zabezpieczeń powodujących samozniszczenie BPL w przypadku prób zmiany jego wykorzystania, w tym przekształcenia rozpylacza nawozów sztucznych w rolnictwie w rozpylacz broni chemicznej). Wiele zależy też od tego, czy produkowane SBBPL z własnej natury wykluczają możliwość zapewnienia przestrzegania zasad wynikających z międzynarodowego prawa humanitarnego, czy nie.

Warto w tym miejscu przywołać inną inicjatywę, a mianowicie *International Code of Conduct for Private Security Service Providers (ICoC)*, zakreślający zasady postępowania i obowiązki firm świadczących usługi ochrony bezpieczeństwa i ich pracowników oraz zawierający wytyczne dotyczące działań, jakie firma powinna podjąć, aby zapewnić poszanowanie praw człowieka i prawa humanitarnego w czasie świadczenia usług, także na obszarach objętych konfliktem zbrojnym⁵⁷. Choć akceptuje on fakt, że pracownicy firm ochrony mogą użyć broni ze skutkiem śmiertelnym dla przeciwnika, to zakreśla zasady, które mają zminimalizować, jeśli nie całkowicie wykluczyć, przypadki nieprawidłowego użycia broni, oraz wprowadza system monitorowania jego realizacji przez poszczególne firmy. Wydaje się, że także w przypadku SBBPL oraz szerzej BPL byłoby wskazane, aby powstał analogiczny dokument referencyjny zawierający zbiór przepisów prawa międzynarodowego, których przestrzeganie państwa powinny zapewnić na poziomie krajowym przez odpowiednie regulacje dotyczące rynku BPL i SBBPL, oraz wskazujący zasady, jakich firmy produkujące drony powinny przestrzegać, aby ich działanie można było uznać za odpowiedzialne i przejrzyste.

Słowa kluczowe: dron, społeczna odpowiedzialność biznesu, CSR, prawa człowieka, *Wytyczne ONZ dotyczące biznesu i praw człowieka*

---

⁵⁷ *International Code of Conduct for Private Security Service Providers (ICoC)*, <http://www.icoca.ch/en> (dostęp: 14.07.2015).

Bibliografia

- Amnesty International, *United States of America 'Targeted Killing' Policies Violate the Right to Life*, czerwiec 2012, <http://www.amnestyusa.org/research/reports/usa-targeted-killing-policies-violate-the-right-to-life> (dostęp: 20.08.2015).
- Association for Unmanned Vehicle Systems International, *Unmanned Aircraft System Operations. Industry 'Code of Conduct'*, 2012, <http://www.auvsi.org/auvsi/about/home1a/aboutus/conduct/> (dostęp: 18.07.2015).
- Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, *Potrzebny Narodowy Program Bezzalogowców*, <http://www.bbn.gov.pl/pl/wydarzenia/5375,Potrzebny-Narodowy-Program-Bezzalogowcow.html>, opublikowano 20.03.2014 r. (dostęp: 16.08.2015).
- Boucher P., *Civil Drones in Society. Societal and Ethics Aspects of Remotely Piloted Aircraft Systems*, Komisja Europejska, 2014, <http://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/111111111/33061/1/civil%20drones%20in%20society%20-%20online%20copy.pdf> (dostęp: 15.06.2015).
- Bureau of Investigative Journalism, *Covert Drone War Investigation*, <https://www.thebureauinvestigates.com/category/projects/drones/drones-graphs/> (dostęp: 20.08.2015).
- Byrne E.F., „Assessing arms makers' corporate social responsibility”, *Journal of Business Ethics* 2007, nr 74, s. 201–217.
- Campaign to Stop Killer Robots, <http://www.stopkillerrobots.org/2015/07/aicall/> (dostęp: 20.08.2015).
- Cohen J., „Drone spy plane helps fight California fires”, *Science*, New Series, 2007, t. 318, nr 5851, s. 727, <http://www.jstor.org/stable/20051472> (dostęp: 16.08.2015).
- Czerwińska D., „Niektórzy mówią, że to listek figowy. CSR w kontrowersyjnych branżach”, *Puls Biznesu* 2015, nr 132, s. 22, <http://pulsbiznesu.pb.pl/4218452,54609,niektorzy-mowia-ze-to-listek-figowy> (dostęp: 28.07.2015).
- Davis Ch., *\$10 Billion Philip Morris Cigarette Class Action Settlement Reinstated*, 1 maja 2014 r., <http://topclassactions.com/lawsuit-settlements/lawsuit-news/25586-10-billion-philip-morris-cigarette-class-action-settlement-reinstated/> (dostęp: 18.08.2015).
- Dow Jones Sustainability Index, <http://www.sustainability-indices.com/>.
- Dow Jones Sustainability Index, *Measuring Intangibles. ROBE COSAM's Corporate Sustainability Assessment Methodology*, http://www.sustainability-indices.com/images/Measuring_Intangibles_CSA_methodology_03_2014.pdf (dostęp: 12.08.2015).
- Dow Jones Sustainability Indices Methodology*, lipiec 2015, http://www.djindexes.com/mdsidx/downloads/meth_info/Dow_Jones_Sustainability_Indices_Methodology.pdf (dostęp: 12.08.2015).
- Finn R., Wright D., Jacques L., de Hert P., *Study on Privacy, Data Protection and Ethical Risks in Civil Remotely Piloted Aircraft System Operations*, Trilateral Research and Consulting, listopad 2014, <http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/8550/attachments/1/translations/en/renditions/native> (dostęp: 12.07.2015).
- Goel V., Hardy Q., „Facebook project to beam data from drones is a step closer to flight”, *New York Times*, 30 lipca 2015 r., <http://www.nytimes.com/2015/07/31/technology/facebook-drone-project-is-a-step-closer-to-flight.html> (dostęp: 21.08.2015).
- Gowri A., „When responsibility can't do it”, *Journal of Business Ethics* 2004, nr 54, s. 33–50.

- Grady D., „A glow in the dark, and a lesson in scientific peril”, *The New York Times*, 6 października 1998 r. (dostęp: 19.07.2015).
- Griek I., Van der Linden A., Berkleef T., *Drones & Human Rights: Emerging Issues for Investors*, maj 2014, <http://www.sustainalytics.com/node/1937/lightbox2> (dostęp: 14.06.2015).
- Hardy Q., „Facebook taking open-source software ethos to drones”, BITS Blogs NY Times, 30 lipca 2015 r., http://bits.blogs.nytimes.com/2015/07/30/facebook-taking-open-source-software-ethos-to-drones/?_r=0 (dostęp: 21.08.2015).
- Hayes B., Jones C., Töpfer E., *Eurodrones Inc.*, TNI/Statewatch, Amsterdam 2014, <http://www.statewatch.org/news/2014/feb/sw-tni-eurodrones-inc-feb-2014.pdf> (dostęp: 12.07.2015).
- Hopkins M., *The Planetary Bargain: Corporate Social Responsibility Matters*, Earthscan, London 2003, s. 154–156.
- Human Rights Watch, *Loosing Humanity: The Case Against Killer Robots*, listopad 2012, <https://www.hrw.org/report/2012/11/19/losing-humanity/case-against-killer-robots> (dostęp: 20.08.2015).
- Institute for Business Ethics, *Ethical Indices – Institute of Business Ethics*, www.ibe.org.uk/userfiles/ethicalindices.pdf (dostęp: 12.08.2015).
- International Crisis Group, *Drones: Myths and Reality in Pakistan*, Asia Report No. 247, 21 maja 2013 r., <http://www.crisisgroup.org/en/regions/asia/south-asia/pakistan/247-drones-myths-and-reality-in-pakistan.aspx> (dostęp: 20.08.2015).
- International Code of Conduct Association, *International Code of Conduct for Private Security Service Providers (ICoC)*, <http://www.icoca.ch/en> (dostęp: 14.07.2015).
- Keane M., *One of The Last 'Radium Girls' Dies At 107*, 28 grudnia 2014 r., <http://www.npr.org/2014/12/28/373510029/saved-by-a-bad-taste-one-of-the-last-radium-girls-dies-at-107> (dostęp: 19.07.2015).
- Komisja Europejska, *Remotely Piloted Aircraft Systems (RPAS)*, http://ec.europa.eu/growth/sectors/aeronautics/rpas/index_en.htm (dostęp: 16.08.2015).
- Komisja Europejska, *Support Civil Drones Market Development by Signing the Riga Declaration*, 15 marca 2015 r., http://ec.europa.eu/transport/modes/air/sign-up/index_en.htm (dostęp: 18.08.2015).
- Kosieliński S., „Nadchodzą drony”, *Polityka* 2015, nr 31, s. 30–31.
- Kovarik B. *The Radium Girls*, RUNet.edu, 2002, <http://www.rst2.edu/ties/radon/ramfordu/pdffiles/The%20Radium%20Girls.pdf> (dostęp: 19.07.2015).
- Kuritzky M., *Flying High: The Human Rights Implications of Investing in Drones; Corporate Social Responsibility and the Law Blog*, Foley Hoag LLP, 6 stycznia 2015 r., <http://www.csrandthelaw.com/2015/01/06/flying-high-the-human-rights-implications-of-investing-in-drones/> (dostęp: 12.08.2015).
- Lewis P., Ackerman S., Boone J., „Obama regrets drone strike that killed hostages but hails US for transparency”, *The Guardian*, 23 kwietnia 2015 r., <http://www.theguardian.com/world/2015/apr/23/us-drone-strike-killed-american-italian-al-qaida> (dostęp: 20.08.2015).
- Ministerstwo Finansów Królestwa Norwegii, *Guidelines for Observation and Exclusion from the Government Pension Fund Global*, 18 grudnia 2014 r., <https://www.regjeringen.no/en/topics/the-economy/the-government-pension-fund/responsible-investments/guidelines-for-observation-and-exclusion/id594254/> (dostęp: 19.08.2015).

- Ministerstwo Finansów, *Nowe przepisy unijne dot. ujawniania informacji niefinansowych*, 1 grudnia 2014 r., http://www.mf.gov.pl/ministerstwo-finansow/wiadomosci/komunikaty/-/asset_publisher/6Wwm/content/nowe-przepisy-unijne-dot-ujawniania-informacji-niefinansowych (dostęp: 25.11.2015).
- Odpowiedź MSZ z dnia 2 lipca 2015 r. na apel organizacji pozarządowych, archiwum: Polski Instytut Praw Człowieka i Biznesu, dostępna on-line: http://pihrb.org/wp-content/uploads/2015/07/odpowiedz_MSZ_na_apel_30_organizacji_ws._NAP_on_BHR.pdf (dostęp: 15.08.2015).
- Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR), *Interpretive Guide to the Corporate Responsibility to Respect Human Rights*, <http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Business/RtRInterpretativeGuide.pdf>, listopad 2011 r.
- Public Health Law Centre, *United States v. Philip Morris* (D.O.J. Lawsuit), <http://publichealthlawcenter.org/topics/tobacco-control/tobacco-control-litigation/united-states-v-philip-morris-doj-lawsuit> (dostęp: 18.08.2015).
- Ribeiro J., „Amazon seeks U.S. exemption to test delivery drones”, *Computerworld*, 11 lipca 2014 r., <http://www.computerworld.com/article/2489859/e-commerce/amazon-seeks-u-s--exemption-to-test-delivery-drones.html> (dostęp: 12.08.2015).
- The Riga Declaration: Main Principles for Developing a Drone Services Market*, <http://ec.europa.eu/transport/modes/air/news/doc/2015-03-06-drones/2015-03-06-riga-declaration-drones.pdf> (dostęp: 18.08.2015).
- Sroka R. (red.), *Budowanie wartości spółki poprzez raportowanie danych pozafinansowych ESG*, Stowarzyszenie Emitentów Giełdowych, Warszawa 2012.
- Taylor G., „U.S. intelligence warily watches for threats to U.S. now that 87 nations possess drones”, *The Washington Times*, 10 listopada 2013 r., <http://www.washingtontimes.com/news/2013/nov/10/skys-the-limit-for-wide-wild-world-of-drones/?page=all> (dostęp: 19.08.2015).
- Taylor N.A.J., „Arms makers and the limits of responsibility. The state of international law makes corporate responsibility difficult to quantify”, *AlJazeera*, Opinion, 12 grudnia 2011 r., <http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2011/12/201112785535567510.html> (dostęp: 12.08.2015).
- Taylor N.A.J., „The paradox of a ‘responsible’ arms maker. The negative impact of arms manufacture calls for a closer look at corporate social responsibility”, *AlJazeera*, Opinion, 17 grudnia 2011 r., <http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2011/12/201112614332734768.html> (dostęp: 12.08.2015).
- Teal Group Corporation, *Teal Group Predicts Worldwide UAV Market Will Total \$91 Billion in Its 2014 UAV Market Profile and Forecast*, 17 lipca 2014 r., <http://www.tealgroup.com/index.php/about-teal-group-corporation/press-releases/118-2014-uav-press-release> (dostęp 20.08.2015).
- The Columbia Human Rights Institute and the Center for Civilians in Conflict, *The Civilian Impact of Drones: Unexamined Costs, Unanswered Questions*, 2012, <http://web.law.columbia.edu/sites/default/files/microsites/human-rights-institute/files/The%20Civilian%20Impact%20of%20Drones.pdf> (dostęp: 18.08.2015).
- The FTSE4Good Index Series*, <http://www.ftse.com/products/indices/FTSE4Good> (dostęp: 12.08.2015).

The FTSE4Good Index Series, INDEX Inclusion Rules for the FTSE4GOOD INDEX SERIES, Version 1.6, czerwiec 2015, <http://www.ftse.com/products/downloads/F4G-Index-Inclusion-Rules.pdf> (dostęp: 12.08.2015).

The Linux Foundation, *The Dronecode Project: The Open Source Platform for Unmanned Aerial Vehicles*, <https://www.dronecode.org/> (dostęp: 22.08.2015).

„U.S. drone strike hits convoy headed to wedding party in Yemen, killing at least 13, officials say”, *The Huffington Post*, 12 grudnia 2013 r., http://www.huffingtonpost.com/2013/12/12/us-drone-strike-wedding-party-yemen_n_4434127.html (dostęp: 20.08.2015).

UVS International Association, *RPAS: The Global Perspective*, 2013.

Vijayan J., „Amazon’s efforts to test drones for package delivery gain support”, *Computerworld*, 27 sierpnia 2014 r., <http://www.computerworld.com/article/2599405/emerging-technology/amazons-efforts-to-test-drones-for-package-delivery-gain-support.html> (dostęp: 12.08.2015).

Vijayan J., „Drone industry’s code of conduct disappoints”, *Computerworld*, 12 lipca 2012 r., <http://www.computerworld.com/article/2472278/data-privacy/drone-industry-s-code-of-conduct-disappoints.html> (dostęp: 18.08.2015).

Dokumenty UE

Dyrektywa 2014/95/UE zmieniająca dyrektywę 2013/34/UE w odniesieniu do ujawniania informacji niefinansowych i informacji dotyczących różnorodności przez niektóre duże spółki oraz grupy, http://www.mf.gov.pl/c/document_library/get_file?uuid=0359504c-57ea-4362-b08f-9031b6564149&groupId=764034 (dostęp: 14.08.2015).

European RPAS Steering Group, *Roadmap for the Integration of Civil RPAS into the European Aviation System. Final Report 2013*, <http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/10484/attachments/1/translations/en/renditions/native> (dostęp: 14.06.2015).

Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego i Rady COM(2014)207: *Nowa era w dziejach lotnictwa. Otwarcie rynku lotniczego na cywilne wykorzystanie systemów zdalnie pilotowanych statków powietrznych w bezpieczny i zrównoważony sposób*, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52014DC0207> (dostęp: 18.08.2015).

Komunikat Komisji Europejskiej z 25 października 2011 r.: *Odnowiona strategia UE na lata 2011–14 dotycząca społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw*, COM(2011) 681.

Projekt Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady ustanawiającego unijny system certyfikacji własnej w zakresie należytej staranności w łańcuchu dostaw odpowiedzialnych importerów cyny, tantalum i wolframu, ich rud oraz złota pochodzących z obszarów dotkniętych konfliktami i obszarów wysokiego ryzyka, (COM(2014)0111), <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=REPORT&reference=A8-2015-0141&language=PL> (dostęp: 14.06.2015).

Staff Working Document, *Towards a European Strategy for the Development of Civil Applications of Remotely Piloted Aircraft Systems (RPAS)*, (SWD(2012)259), [https://circa-bc.europa.eu/sd/a/3a6d53da-0197-4fa7-8c90-01637cb57055/Commission%20Staff%20Working%20Document%20\(SWD\(2012\)259\)%20-%20Towards%20a%20European%20strategy%20for%20the%20development%20of%20civil%20applications%20of%20Remotely%20Piloted%20Aircraft%20Systems%20\(RPAS\).pdf](https://circa-bc.europa.eu/sd/a/3a6d53da-0197-4fa7-8c90-01637cb57055/Commission%20Staff%20Working%20Document%20(SWD(2012)259)%20-%20Towards%20a%20European%20strategy%20for%20the%20development%20of%20civil%20applications%20of%20Remotely%20Piloted%20Aircraft%20Systems%20(RPAS).pdf) (dostęp: 15.06.2015).

Dokumenty ONZ

Emmerson B., *Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of human rights and fundamental freedoms while countering terrorism (A/68/389)*, 18 września 2013 r.

Emmerson B., *Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of human rights and fundamental freedoms while countering terrorism (A/HRC/25/59)*, 10 marca 2014 r.

General comment No. 16 (2013) on State obligations regarding the impact of the business sector on children's rights, CRC/C/GC/16, 17 kwietnia 2013 r., http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/GC/CRC-C-GC-16_en.doc (dostęp: 14.06.2015).

Heyns Ch., *Report of the Special Rapporteur on Extrajudicial, Summary or Arbitrary Executions (A/HRC/23/47)*, 9 kwietnia 2013 r.

Heyns Ch., *Report of the Special Rapporteur on Extrajudicial, Summary or Arbitrary Executions (A/68/382)*, 13 września 2013 r.

Special Representative on Business and Human Rights, United Nations Guiding Principles on Business and Human Rights: Implementing the United Nations "Protect, Respect and Remedy" Framework, adopted by the United Nations Human Rights Council, UN Doc. A/HRC/17/31 (June 2011); wersja polska: *Wytyczne dotyczące biznesu i praw człowieka. Wdrażanie Dokumentu Ramowego ONZ „Chronić, Szanować i Naprawiać”*, Polski Instytut Praw Człowieka i Biznesu, Częstochowa 2014, http://pihrb.org/wp-content/uploads/2014/10/Wytyczne-ONZ-UNGPs-BHR-PL_web_PiHRB.pdf (dostęp: 14.06.2015).

Dokumenty OECD

Wytyczne OECD dotyczące należytej staranności w zakresie odpowiedzialnych łańcuchów dostaw minerałów z obszarów dotkniętych konfliktami i obszarów wysokiego ryzyka (ang.: *The OECD Due Diligence Guidance for Responsible Supply Chains of Minerals from Conflict-Affected and High-Risk Areas*), <http://www.oecd.org/corporate/mne/mining.htm> (dostęp: 18.08.2015).

Akty prawa krajowego

Australia: *Superannuation Industry (Supervision) Act 1993 (SIS)*, <https://www.comlaw.gov.au/Details/C2015C00346> (dostęp: 17.08.2015).

Stany Zjednoczone Ameryki: *The Dodd–Frank Wall Street Reform and Consumer Protection Act* (Pub.L. 111–203, H.R. 4173), <https://www.sec.gov/about/laws/wallstreetreform-cpa.pdf> (dostęp: 14.08.2015).

Stanowisko Koalicji SBBPL

Od redaktorów

Koalicja organizacji społecznych zajmujących stanowisko w sprawie systemów bojowych bezzałogowych pojazdów latających (dalej: Koalicja SBBPL) zwróciła się w kwietniu 2015 roku do Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, Ministra Obrony Narodowej, szefa Biura Bezpieczeństwa Narodowego i dyrektora Narodowego Centrum Badań i Rozwoju¹ o określenie oraz podanie do publicznej wiadomości standardów prawnych regulujących metody oraz pola użycia przez Siły Zbrojne RP uzbrojonych Bezzałogowych Systemów Powietrznych zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa międzynarodowego. Koalicja liczyła również na udostępnienie do konsultacji Koalicji SBBPL projektu regulacji prawnych, w tym Narodowego Programu Systemów Bezzałogowych, a także na spotkanie z reprezentantami Koalicji SBBPL.

Koalicja SBBPL powstała w ramach projektu „Społeczeństwo obywatelskie wobec rozwoju polskich bojowych bezzałogowców”, realizowanego przez fundację Inicjatywa na rzecz Międzynarodowego Prawa Karnego i Praw Człowieka w Europie Środkowej i Wschodniej (Inicjatywę ICLHR), w partnerstwie z Polskim Czerwonym Krzyżem, fundacją Polska Debatuje oraz Norweskim Stowarzyszeniem Pokojowym Fredslaget.

Celem Koalicji SBBPL jest wypracowanie i przekazanie decydującym politycznym oraz społeczeństwu opinii dotyczącej rozwoju i użycia przez Polskę systemów dronów bojowych (SBBPL) w perspektywie prawa międzynarodowego i praw człowieka, etyki, zasad demokracji i rządów prawa oraz solidarności międzynarodowej. O powodach, dla których Inicjatywa SBBPL powołała Koalicję SBBPL, Czytelnicy mogą przeczytać we fragmentach uzasadnienia wniosku o dofinansowanie ww. projektu, w innej części niniejszej publikacji (we wstępie, w części Meritum Projektu, s. 13).

Publiczne udostępnienie stanowiska nastąpiło na konferencji prasowej w Warszawie w dniu 29 kwietnia 2015 roku.

---

¹ Stanowisko zostało również wysłane do wiadomości Prezesa Rady Ministrów, Ministra Spraw Zagranicznych, Rzecznika Praw Obywatelskich i szefa Sztabu Generalnego Wojska Polskiego.

Od kwietnia do grudnia 2015 roku Koalicja kontynuowała prace nad drugim, bardziej szczegółowym stanowiskiem (nie dostępne przed zakończeniem prac nad wydaniem niniejszej publikacji).

* * *

W programie „Priorytetowe zadania modernizacji technicznej Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej w ramach programów operacyjnych” przewidziano wyposażenie jednostek wojskowych na różnych szczeblach organizacyjnych w Bezałogowe Systemy Powietrzne (BSP) o zdolnościach uderzeniowych. Program ten znajduje się aktualnie w fazie analityczno-koncepcyjnej, mającej na celu wypracowanie wizji wcielenia ich do użytku. Ponadto Biuro Bezpieczeństwa Narodowego rozpoczęło dialog pomiędzy stroną rządową, ośrodkami naukowymi i przemysłem zbrojeniowym mający na celu opracowanie Narodowego Programu Systemów Bezałogowych. Poza działaniami krajowymi Polska, wraz z innymi państwami Unii Europejskiej, podpisała list intencyjny z Europejską Agencją Obrony, którym zainicjowano prace nad utworzeniem europejskiego BSP.

Zgodnie z zasadą cywilnej i demokratycznej kontroli nad Siłami Zbrojnymi, prace te powinny być nadzorowane przez cywilne organy państwa odpowiedzialne za bezpieczeństwo narodowe oraz sprawujące ogólne kierownictwo w dziedzinie obronności kraju. Potencjalne rozwiązania technologiczne charakterystyczne dla BSP, takie jak zwiększona precyzyjność ataku oraz uproszczony poziom dostępu operacyjnego, wpływają na szybkość i uproszczenie procesu decyzyjnego odnoszącego się do realizowania zadań bojowych, zarówno na poziomie politycznym, jak i operacyjnym. Tym bardziej władze cywilne powinny zapewnić opracowanie odpowiedniej klasyfikacji i regulacji oraz określić politykę rozwoju i użycia bojowych BSP, zwracając szczególną uwagę na rozwiązania prawne gwarantujące legalne użycie BSP. Zwiększenie możliwości technologicznych zobowiązuje państwa demokratyczne do przestrzegania wyższych standardów kontroli i ostrożności w planowaniu działań zbrojnych z poszanowaniem międzynarodowego prawa humanitarne go i praw człowieka.

Szczególnie istotne jest zakazanie przez Polskę praktyki bezprawnych ukierunkowanych zabójstw (tzw. **unlawful targeted killings**), o której stosowanie podejrzewa się inne państwa dotychczas korzystające z BSP, a która stoi w sprzeczności z Konstytucją RP oraz zobowiązaniami międzynarodowymi, jakie Polska podjęła, przystępując m.in. do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności. Mimo że w piśmie MON z 31 sierpnia 2012 roku, będącym odpowiedzią na pismo Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka z 14 sierpnia 2012 roku, wskazano, że zakupione BSP zostaną użyte do likwidacji zgrupowań wojsk i sprzętu bojowego, a samo wprowadzenie BSP zostanie poprzedzone stosownymi analizami dotyczącymi

wszelkich kwestii operacyjnych, brak odpowiednich regulacji prawnych w tym zakresie jest niepokojący i wymaga pilnego rozpoczęcia prac nad ich opracowaniem.

Koalicja organizacji społecznych zajmujących stanowisko w sprawie systemów bojowych bezzałogowych pojazdów latających (Koalicja SBBPL) popiera stanowisko Parlamentu Europejskiego wyrażone w rezolucji z 27 lutego 2014 roku i uważa, że regulacja ta powinna obejmować następujące rozwiązania prawne: jasność podstawy prawnej stosowania BSP, odpowiedzialność operacyjną i kontrolę sądową ataków przy użyciu BSP oraz skuteczny dostęp do środków odwoławczych dla ich ofiar. Powyższe regulacje powinny uwzględniać zalecenia Specjalnego Sprawozdawcy ONZ ds. pozasądowych, doraźnych i arbitralnych egzekucji oraz Specjalnego Sprawozdawcy ONZ ds. promocji oraz ochrony praw człowieka i podstawowych wolności podczas zwalczania terroryzmu.

Oczekujemy, że nasze stanowisko zostanie rozpatrzone i uwzględnione w Narodowym Programie Systemów Bezzałogowych oraz procesie planowania prac Ministerstwa Obrony Narodowej i Parlamentu RP.

Z wyrazami szacunku,

Paweł Fleischer, Prezes Zarządu, Academic Security Forum

Draginja Nadaždin, Dyrektorka, Amnesty International

Marek Kulesza, Wiceprezes Zarządu, Fundacja Edukacji dla Bezpieczeństwa

Zbigniew Pisarski, Prezes Zarządu, Fundacja im. Kazimierza Pułaskiego

dr Adam Bodnar, Wiceprezes Zarządu; Irmina Pacho, koordynatorka

Programu Spraw Precedensowych, Helsińska Fundacja Praw Człowieka

Jacek Kowalewski, Prezes Zarządu, Inicjatywa na rzecz Międzynarodowego

Prawa Karnego i Praw Człowieka w Europie Środkowej i Wschodniej

Tomasz Badowski, Prezes Zarządu, Instytut Badań nad Stosunkami

Międzynarodowymi

Sławomir Kosieliński, Prezes Zarządu; Piotr Rutkowski, Wiceprezes Zarządu,

Instytut Mikromakro

Tomasz Holband, Wiceprezes Zarządu, Instytut Północny

Fredrik Heldal, Dyrektor, Norweskie Stowarzyszenie Pokojowe Fredslaget

Dorota Małecka, p.o. Dyrektor Generalny, Polski Czerwony Krzyż

Beata Faracik, Prezeska Zarządu, Polski Instytut Praw Człowieka i Biznesu

Karol Bijoś, Przewodniczący, Stowarzyszenie Forum Młodych Dyplomatów

Załącznik nr 1 do Stanowiska Koalicji SBBPL

Podstawy prawne

1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., DzU z 1997 r., nr 78, poz. 483, art. 26 ust. 2, art. 30, art. 38, art. 40.
2. Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., DzU z 1993 r., nr 61, poz. 284, art. 2, art. 3, art. 5, art. 6, art. 7.
3. Protokół nr 13 do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, dotyczący zniesienia kary śmierci bez względu na okoliczności.
4. Protokół dodatkowy do konwencji genewskich z 12 sierpnia 1949 r., dotyczący ochrony ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych, Genewa, 8 czerwca 1977 r., DzU z 1992 r., nr 41, poz. 175, załącznik, art. 37, art. 51 ust. 2.

Inne źródła

1. Uchwała Nr 164 Rady Ministrów z dnia 17 września 2013 r. w sprawie ustanowienia programu wieloletniego „Priorytetowe Zadania Modernizacji Technicznej Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej w ramach programów operacyjnych”
2. Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, „Potrzebny Narodowy Program Bezzałogowców”, 20 marca 2014 r., dostępny na: www.bbn.gov.pl/pl/wydarzenia/5375,Potrzebny-Narodowy-Program-Bezzałogowcow.html
3. Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 27 lutego 2014 r. w sprawie stosowania uzbrojonych dronów, 2014/2567(RSP):
„Parlament Europejski (...), 2. wzywa (...) państwa członkowskie (...) do:
  1. sprzeciwienia się praktyce pozasądowych ukierunkowanych zabójstw oraz zakazania jej;
  2. dopilnowania, aby państwa członkowskie – zgodnie ze swoimi zobowiązaniami prawnymi – nie dokonywały bezprawnych ukierunkowanych zabójstw ani nie ułatwiały ich innym państwom;
  3. objęcia uzbrojonych dronów odpowiednimi europejskimi i międzynarodowymi systemami rozbrojenia i kontroli zbrojeń;
  4. zakazania opracowywania, produkcji i stosowania w pełni autonomicznej broni, która umożliwia przeprowadzanie ataków bez interwencji człowieka;
  5. zobowiązania się do dopilnowania, aby w przypadku gdy istnieją zasadne podstawy do przypuszczenia, że osoba lub podmiot w ich jurysdykcji może być zamieszany w bezprawne ukierunkowane zabójstwo za granicą, przyjmowano środki zgodnie z ich wewnętrznymi i międzynarodowymi zobowiązaniami prawnymi;

6. wspierania prac i stosowania się do zaleceń specjalnego sprawozdawcy ONZ ds. pozasądowych, doraźnych i arbitralnych egzekucji oraz specjalnego sprawozdawcy ONZ ds. promocji oraz ochrony praw człowieka i podstawowych wolności podczas zwalczania terroryzmu”.
4. Sprawozdanie specjalnego sprawozdawcy ONZ ds. pozasądowych, doraźnych i arbitralnych egzekucji w sprawie stosowania uzbrojonych dronów, opublikowane w dniach 28 maja 2010 r. i 13 września 2013 r.:
„Poza wąskimi ramami konfliktu zbrojnego, każdy przypadek zabijania musi spełniać wymagania prawa w zakresie ochrony praw człowieka, być bezwzględnie koniecznym i proporcjonalnym”.
5. Sprawozdanie specjalnego sprawozdawcy ONZ ds. promocji oraz ochrony praw człowieka i podstawowych wolności podczas zwalczania terroryzmu, opublikowane dnia 18 lutego 2014 r.:
„Specjalny sprawozdawca ONZ ds. promocji oraz ochrony praw człowieka i podstawowych wolności podczas zwalczania terroryzmu (...) wzywa wszystkie Państwa członkowskie do zapewnienia, że zostaną podjęte wszelkie środki w celu zwalczania terroryzmu, w tym poprzez użycie zdalnie sterowanych pojazdów latających, zgodnie z ich obowiązkami wynikającymi z prawa międzynarodowego, w tym międzynarodowego prawa humanitarnego i międzynarodowego prawa ochrony praw człowieka, w szczególności zasady ostrożności, rozróżnienia i proporcjonalności”.

Abstracts

Błażej Sajduk

Historical, social and ethical perspectives on remote warfare

The text deals with the evolution of remote warfare to-date and some of its ethical consequences. To understand the current situation, social and ethical perspectives are considered. From the perspective of military history, one principle seems particularly clear – for centuries soldiers have tried to inflict as much damage as they could from as far away as possible. Their ability to do so evolved over time, reaching the latest stage, unmanned warfare, which can severely influence the way we define warriors and war itself. For centuries, face-to-face combat was implicitly synonymous with courage, bravery and honour, which influenced, in particular, the European way of thinking about the ethos of a true warrior as a person willing to sacrifice his or her life on the battlefield. This attitude was praised by the general public through culture (statues, poems, etc.) and by the military (medals, promotions, etc.) but the recent arrival of unnamed warfare has challenged the way societies view contemporary warriors. Today, when considering soldiers/pilots of unmanned aerial systems (UAS), people do not need to legitimize them with the traditional traits of courage, heroism, etc., which is why it seems that the old warrior ethos is becoming less relevant. The way Western societies see their soldiers underwent a particularly deep transformation in the last century, but with the advent of UAS this process accelerated. The soldiers of the future will have to face comparisons with the executioner – a profession whose duty is to legally kill other people without taking any risk.

The argumentation is divided into three parts, tackling the historical evolution of ranged weaponry, the evolution of the warrior ethos throughout the centuries and a description of the post-heroic warrior as an aspect of postmodern war.

Keywords: drones, ethical perspective on ranged weapons, history of ranged weapons, UAVs, warrior ethos

Wojciech Jerzy Bober

Is military use of armed drones morally problematic?

Drones are a new and developing kind of military technology that is being more and more widely used in modern warfare. As in the case of other kinds of weaponry, construction and application of drones may pose important ethical questions. The author, taking the perspective of common morality, indicates which values may be endangered by the development of drones and their use on the battlefield. Besides, he analyses ethical implications of drones' use against terrorists. Some recommendations for authorities are formulated at the end of the paper.

Keywords: drones, ethics, social impact of technology, moral problems of war, terrorism

Mateusz Piątkowski

A comparative analysis of legal regulations on systems of unmanned armed drones in the context of international human rights law

The use of UAVs is a challenge to the contemporary international legal framework, including international public law, international humanitarian law and human rights regime. Multiple actions have been concocted in the absence of an armed conflict, and some of them are considered vital support for the counterterrorist activities around the globe. The judicial bodies of the European Council, United Nations and Organization of American States have been underlining the necessity of applying human rights alongside international humanitarian law in the context of armed conflicts. It has been controversial how far this applicability should go – some basic norms and customs of *ius in bello* are obviously non-consistent with human rights provisions, especially when it comes to the right to life of combatants or fighters. Due to their flexibility and adaptability, UAVs have raised concerns over their compliance with human rights standards in the areas of active hostilities and outside of them. The aim of the article is to cross-examine the jurisprudence of the human rights courts and tribunals concerning the right of life in armed conflict, the extraterritorial applicability of human rights principles, and locate and consider the key areas of conflict between the regime of human rights and *ius in bello*.

Keywords: drones, UAV, human rights, European Convention on Human Rights, international humanitarian law

Lena Marcinoska, Maciej Zych, Rafał Kuchta

An outline of Polish regulations on unmanned combat aerial vehicles

The article presents a review of selected regulations that could affect the use of unmanned combat aerial vehicles by military forces. The article examines the rules of engagement of UCAVs by Polish military forces within the country and abroad. Further analysis relates to the rules of use of UCAVs laid down in aviation law. The article also contains a review of criminal law and an analysis of its potential application to UCAVs. The authors conclude that existing Polish regulations are not prepared for the use of UCAVs by military forces. The authors attempt to flag up what amendments to the existing law are necessary for the establishment of a proper legal framework for the use of UCAVs by military forces.

Keywords: drones, rules of engagement, military forces, aviation law, criminal law

Beata Faracik

Drones: A CSR perspective

Can companies that make military drones designed to cause the loss of human life be considered socially responsible? The article argues that with the exception of companies that produce weapons that violate fundamental humanitarian principles through their normal use, because of the cross-feeding of technology between companies producing drones for civil and military use and contribution to the final product by companies making products of ‘dual use’, it is no longer possible to consider any company as inherently socially irresponsible only because of the use of its products. Following the modern understanding of CSR (according to which it is more about how the company operates and manages its impact on society, ensures respect for human rights in its operations, and creates wealth rather than simply how it spends it) and guidance provided in the UN Guiding Principles on Business and Human Rights, it is argued that if a company undertakes genuine efforts to respect human rights and ensure that its products do not violate fundamental humanitarian principles, it could be recognized at the least as a company that conducts its business in a responsible way.

Keywords: drone, corporate social responsibility, human rights, UN Guiding Principles on Business and Human Rights

Piotr Łubiński

Into greater autonomy.

Autonomization of critical decisions in weapon systems

This article refers to the legal challenges resulting from the modernization of the contemporary battlefield. In particular, I refer to the concept of lethal autonomous weapon systems or semi-autonomous weapon systems. For several years, the idea that a machine may autonomously operate on the battlefield was merely a matter of science fiction. In recent years, machines that are able to autonomously chose a target, engage and kill a person on the battlefield have become a real threat. Under the United Nations Convention on Certain Conventional Weapons, umbrella expert meetings took place in 2014 and 2015. They were an opportunity for both states and nongovernmental organisations to present their position on this issue. The works of the CCW forum resembled the situation when laser weapon was preventively prohibited under Protocol IV to the CCW.

In this paper, I first provide a definition of autonomous lethal system. Since there is no legally binding one, I refer to the definitions provided by governmental bodies such as the US Department of Defence and nongovernmental institutions such as the International Committee of the Red Cross. Next, I refer to the basic concepts of international humanitarian law: the principle of distinction and principle of proportionality. I try to address the question whether lethal autonomous systems are able to satisfy the criteria provided by international humanitarian law. Finally, I compare the outcomes of the CCW forum meeting with the legal analysis provided earlier, which is an opportunity to provide propositions *de lege ferenda* for both governmental and military circles.

Keywords: principle of proportionality, principle of distinction, lethal autonomous weapon systems, meaningful control, armed conflicts

Grzegorz Trzeciak

UCAV decision-making process and crews functioning in face of remote warfare

The article concerns the general aspects of the use of unmanned aircraft in combat and for ‘targeted killings’ operations. It presents armed drones in a historical context, as the next evolution point of warfare. It also gives an overall view of the functioning of the weapon operators who perform combat mission target engagements being at a considerable distance from the theater.

Keywords: unmanned, targeted killings, UCAV, drones, attack

Noty o autorach

Wojciech Jerzy Bober – wykładowca w Instytucie Filozofii Uniwersytetu Warszawskiego. Jest etykiem, a wśród jego zainteresowań znajdują się etyczne aspekty nowoczesnej techniki. Autor książki *Powinność w świecie cyfrowym. Etyka komputeryjna w świetle współczesnej filozofii moralnej* (Warszawa 2008); członek-założyciel Polskiego Towarzystwa Oceny Technologii.

Beata Faracik – prawnik, współzałożycielka i prezeska zarządu Polskiego Instytutu Praw Człowieka i Biznesu. Specjalizuje się w problematyce praw człowieka w kontekście biznesu oraz społecznej odpowiedzialności biznesu (CSR). Działa na rzecz implementacji w Polsce Wytycznych ONZ dotyczących biznesu i praw człowieka. Członkini Zespołu ds. CSR przy Ministrze Gospodarki, członkini Rady Programowej Amnesty International Polska.

Błażej Kolański – student Instytutu Kulturoznawstwa Uniwersytetu Wrocławskiego.

Kaja Kowalczevska – współautorka szczegółowego opisu i koordynatorka projektu „Społeczeństwo obywatelskie wobec rozwoju polskich bojowych bezzałogowców”, stała współpracowniczką Inicjatywy ICLHR.

Jacek Kowalewski – pomysłodawca i opiekun (sponsor) projektu „Społeczeństwo obywatelskie wobec rozwoju polskich bojowych bezzałogowców”, prezes zarządu Inicjatywy ICLHR.

Rafał Kuchta – prawnik w praktyce prawa nowych technologii Kancelarii Wardyński i Wspólnicy.

Piotr Łubiński – prawnik; specjalizuje się w zakresie międzynarodowego prawa humanitarnego i karnego. Zajmuje się m.in. problematyką umiędzynarodowionych trybunałów karnych i prawnymi wyzwaniem związanyymi z współczesnymi konfliktami zbrojnymi. Uczestniczył w pracach Centre for Studies and Research in International Law and International Relations przy Hague Academy of International Law w Holandii. Zasiada w Komisji ds. Upowszechniania Międzynarodowego Prawa Humanitarnego przy ZG PCK w Warszawie oraz Zespole ds. Upowszechniania Międzynarodowego Prawa Humanitarnego przy MO PCK w Krakowie. Pracował

na II i III zmianie PKW Afganistan jako prawnik. Stypendysta i *tutor in law* Uniwersytetu Walii w Aberystwyth. Brał udział w warsztatach poświęconych ROE w Instytucie Prawa Humanitarnego w San Remo. Obecnie zatrudniony w Instytucie Bezpieczeństwa i Edukacji Obywatelskiej Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie.

Lena Marcinoska – adwokat w praktyce prawa nowych technologii Kancelarii Wardyński i Wspólnicy, specjalizująca się w zagadnieniach związanych z prawem własności intelektualnej.

Mateusz Piątkowski – w 2012 r. ukończył Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego, praca magisterska *Reżim prawny wojny powietrznej* zdobyła pierwszą nagrodę w wydziałowym konkursie im. Jana Kodrębskiego (XIV edycja), od stycznia 2013 r. aplikant adwokacki przy Okręgowej Radzie Adwokackiej w Łodzi, doktorant w Katedrze Prawa Międzynarodowego Publicznego i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Łódzkiego.

Błażej Sajduk – doktor politologii i historyk myśli politycznej, adiunkt w Zakładzie Myśli Politycznej na Wydziale Studiów Międzynarodowych i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz w Wyższej Szkole Europejskiej im. ks. Józefa Tischnera w Krakowie. Autor monografii oraz kilkudziesięciu opracowań, artykułów naukowych i popularnonaukowych z zakresu współczesnej politologii, stosunków międzynarodowych oraz polskiej myśli politycznej. Zainteresowania badawcze: wymiary etyczny i społeczny wykorzystania najnowszych technologii, analiza polityczna i nowoczesne metody dydaktyczne.

Grzegorz Trzeciak – absolwent Wyższej Szkoły Oficerskiej Wojsk Rakietowych i Artylerii. Pełnił służbę m.in. jako dowódca eskadry samolotów bezzałogowych. Konsultant Urzędu Lotnictwa Cywilnego w zakresie BSP. Laureat nagrody „Błękitne Skrzydła” za twórczą działalność na rzecz samolotów bezzałogowych w polskim lotnictwie wojskowym.

Monika Utracka – studentka Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Maciej Zych – aplikant adwokacki w praktyce postępowań sądowych Kancelarii Wardyński i Wspólnicy, specjalizujący się w prawie lotniczym.

Wydawnictwo Naukowe Scholar Spółka z o.o.
ul. Wiślana 8 (róg Browarnej), 00-317 Warszawa
tel./fax 22 692 41 18; 22 826 59 21; 22 828 93 91
dział handlowy: jak wyżej, w. 108
e-mail: info@scholar.com.pl
www.scholar.com.pl

Wydanie pierwsze
Skład i łamanie: WN Scholar (*Jerzy Łazarski*)
Druk i oprawa: Mazowieckie Centrum Poligrafii, Marki k/Warszawy

Recenzowana praca podnosi jeden z najbardziej aktualnych, a jednocześnie trudnych problemów współczesnej polityki obronnej i bezpieczeństwa (...). Opinia publiczna ma prawo i obowiązek angażowania się w problematykę bezpieczeństwa, ma prawo znać zamiary rządu w zakresie wyposażania sił zbrojnych w nowe rodzaje broni, uzasadnienia dla ich zakupów, doktrynę i regulacje niższego rzędu, odnoszące się do sposobu ich wykorzystania. (...) Autorzy poszczególnych rozdziałów dobrze wywiązują się z głównego celu postawionego im przez inicjatorów i redaktorów książki. Tym celem była chęć uświadomienia społeczeństwu obywatelskiemu i kręgom decydenckim wszelkich konsekwencji rozwoju technologii walki na odległość. Jest to działanie zgodne z wymogami szeroko pojętej kontroli cywilnej nad armią. Cenny jest przy tym zawarty w pracy postulat przeprowadzenia przeglądu prawnego dla tej nowej dla Sił Zbrojnych RP techniki wojennej.

z recenzji wydawniczej prof. Romana Kuźniara

Niniejsza publikacja jest udostępniona na licencji
Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne – Na tych samych warunkach
3.0 Polska (CC BY-NC-SA 3.0 PL)

Jej brzmienie jest dostępne na stronie
<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/3.0/pl/>